

UNIVERSITATEA BABEȘ-BOLYAI CLUJ NAPOCA
FACULTATEA DE SOCIOLOGIE ȘI ASISTENȚĂ SOCIALĂ
ȘCOALA DOCTORALĂ DE SOCIOLOGIE

Factorii sociali care influențează recidiva infracțională

REZUMAT

COORDONATOR ȘTIINȚIFIC:
Prof.univ.dr. MARIA ROTH

DOCTORAND:
Gabriel Țica

Cluj Napoca
-2014 -

Cuprins

INTRODUCERE.....	.....
1. RECIDIVA INFRAȚIONALĂ ÎN LITERATURA SOCIOLOGICĂ	.....
1.1. TEORII EXPLICATIVE PRIVIND DELINCVENȚA ȘI RECIDIVA	.....
1.1.1. Teoria anomiei.....	.....
1.1.2. Teoria behavioristă	.....
1.1.3. Teoria controlului social	.....
1.1.4. Teoria subculturilor.....	.....
1.1.5. Teoria asociațiilor diferențiale.....	.....
1.1.6. Teoria structuralistă.....	.....
1.1.7. Teoria etichetării.....	.....
1.1.8. Teoria alegerii raționale	.....
1.1.9. Teoria desistării.....	.....
1.1.10. Teoria ecologico-sistemică.....	.....
1.1.11. Teoria cursului vieții	.....
1.2. ALTE PERSPECTIVE TEORETICO-EXPLICATIVE PRIVIND RECIDIVA	.....
1.3. STUDII PRIVIND RECIDIVA CA FENOMEN GLOBAL.....	.....
1.3.1. Recidiva în Republica Irlanda.....	.....
1.3.2. Recidiva deținuților din penitenciarele „supermax” din Washinton State	.....
1.3.3. Control social și recidiva în China.....	.....
1.3.4. Studii privind recidiva în România.....	.....
1.4. RECIDIVA INFRAȚIONALĂ ȘI EXCLUZIUNEA SOCIALĂ.....	.....
1.4.1. Evoluția și semnificația conceptului de exclusiune socială.....	.....
1.4.2. Abordarea exclusiunii sociale din perspectiva recidivei.....	.....
2. POLITICI, REGLEMENTĂRI ȘI PRACTICI PENTRU REDUCEREA RECIDIVEI.....	.....
2.1. DIRECTIVE INTERNAȚIONALE.....	.....
2.1.1. Ansamblul Regulilor Minime de Tratatment al Deținuților.....	.....
2.1.2. Recomandarea nr.(87) 3a Consiliului Europei privind Regulile Penitenciare Europene.....	.....
2.1.3. Ansamblul de principii pentru protejarea tuturor persoanelor supuse unei forme oarecare de detenție sau încarcerare	.....
2.1.4. Recomandarea nr. R(89) 12 asupra educației în închisori	.....
2.1.5. Recomandarea Consiliului Europei nr. (2006) 2 asupra regulilor Europene privind Penitenciarele.....	.....
2.2. EXEMPLE INTERNAȚIONALE DE BUNE PRACTICI ÎN REDUCEREA RECIDIVEI.....	.....
2.2.1. Intervenție și integrare pentru o societate mai sigură - Scoția	.....
2.2.2. Strategii prolifiche și prioritare pentru deținuți – Anglia și Țara Galilor	.....
2.2.3. Găsirea drumului – Marea Britanie.....	.....
2.2.4. Schema fondului privat destinat reducerii cheltuielilor aferente recidivei – Marea Britanie	.....
2.3. POLITICI ȘI REGLEMENTĂRI INTERNE	.....
2.3.1. Legea privind executarea pedepselor.....	.....
2.3.2. Regulamentului privind condițiile de organizare și desfășurare a activităților educative, culturale, terapeutice, de consiliere psihologică și asistență socială din penitenciare	.....
2.3.3. Regulament privind durata și periodicitatea vizitelor pentru deținuți	.....
2.3.4. Legea asistenței sociale.....	.....
2.4. EXEMPLE ROMÂNEȘTI DE BUNE PRACTICI ÎN COMBATAREA RECIDIVEI	.....
2.4.1. Modalități de acțiune promovate de sistemul penitenciar românesc	.....
2.4.2. Modalități de acțiune desfășurate în colaborare cu parteneri externi.....	.....
2.5. SOLUȚII DE OPTIMIZARE A PROBLEMELOR DE EXCLUZIUNE A FOȘTILOR DEȚINUȚI.....	.....

3. CERCETAREA RELAȚIEI RECIDIVA – EXCLUZIUNE SOCIALĂ	
3.1. DESIGNUL DE CERCETARE.....	
3.2. ÎNTREBAREA DE CERCETARE.....	
3.3. SCHEMA CONCEPTUALĂ ȘI OPERAȚIONALIZAREA CONCEPTELOR	
3.3.1. <i>Recidiva</i>	
3.3.2. <i>Excluziune socială</i>	
3.4. METODA DE CERCETARE.....	
3.5.1. <i>Chestionarul</i>	
3.5.2. <i>Interviul</i>	
3.5. CERCETAREA CANTITATIVĂ ȘI REZULTATELE ANALIZEI CANTITATIVE	
3.5.1. <i>Ipotezele de cercetare</i>	
3.5.2. <i>Eșantionul cercetării</i>	
3.5.3. <i>Rezultatele cercetării</i>	
3.5.4. <i>Testarea ipotezelor statistice</i>	
3.6. REZULTATE ALE CERCETĂRII CALITATIVE.....	
3.8.1. <i>Analiza interviurilor deținuților recidiviști încarcerați</i>	
3.8.2. <i>Analiza interviurilor foștilor deținuți care nu au mai recidivat</i>	
3.8.3. <i>Concluzii ale cercetării calitative</i>	
3.7. LIMITE, RISCURI ȘI ASPECTE ETICE ALE CERCETĂRII.....	
CONCLUZII ȘI RECOMANDĂRI.....	
BIBLIOGRAFIE	
ANEXE.....	

Cuvinte cheie: recidivă, excluziune socială, reintegrare socială, deținuți, penitenciar.

Delincvența naște o preocupare constantă din partea societății în general, și a specialiștilor din social în particular, cu scopul declarat al cunoașterii și prevenirii ei. În acest sens, activitățile de cercetare, prevenire și intervenție recuperatorie în cazul diverselor forme de delincvență sunt declarate priorități ale acțiunilor ce se circumscriu politicilor sociale și penale ale statului.

În urmă cu aproape două secole, Nathaniel Hawthorne în lucrarea *The Scarlet letter* (1850) a sugerat faptul că închisorile ar fi o necesitate, dar nu și insitituții dezirabile, descriindu-le ca pe „o floare neagră a civilizației noastre”. În ultimele trei decenii, această „floare” a proliferat în Statele Unite, dat fiind faptul că în această țară a avut loc o înmulțire fără precedent a închisorilor. În vreme ce creșterea explozivă a numărului populației carcerale este bine documentată, cauzele care au dus la o astfel de situație, consecințele și posibilitățile de reducere a acesteia, nu sunt bine înțelese.

Fenomenul de recidivă se subsumează domeniului sociologiei devianței de la normele și valorile societății, fiind o formă specifică a acesteia.

Dacă în limbaj comun (Webster`s dictionary), termenul de recidivă provine din latinescul *recidivus* și este definit ca fiind „actul unei persoane de a repeta un comportament indezirabil ulterior unui comportament asemănător care a avut consecințe negative”, în limbaj științific, există mai multe versiuni de definire a recidivei. Maltz definește recidiva în contextul justiției penale, ca fiind „reînțoarcerea unui individ la un comportament delincvențial pentru care a fost condamnat și care se prezumă că a fost corectat” (2001, p.1).

Recidiva, la fel ca devianța poate fi analizată pornind de la o sumedenie de teorii care au elaborat scheme cauzale de-a lungul vremii, dar ceea ce interesează în această lucrare, este relația dintre formele de excluziune socială și recidivă, presupunând că cele două fenomene se influențează reciproc.

Motivele care au stat la baza demarării acestei cercetări sunt: lipsa unor cercetări privind recidiva în rândul populației carcerale; necesitatea obținerii unor informații veridice cu privire la acest fenomen social indezirabil; nevoia creionării unei imagini despre particularitățile recidivei, care să fie fructificată în munca de reintegrare socială desfășurată atât în timpul detenției cât și în perioada postexecutorie.

Tema de cercetare urmărește reliefarea factorilor de risc ai recidivei la deținuții din Penitenciarul Oradea și formele de excluziune socială la care au fost supuși. Această abordare își propune să depășească perspectiva simțului comun, conform căreia deținuții sunt singurii vinovați de starea în care se află, impunându-se ca ei să stea în închisoare, cu cheltuieli și investiții minime, majoritatea fiind irecuperabili și nedorind să se schimbe potrivit normelor și valorilor societății. Analiza pornește de la nivelul abordărilor teoretico-explicative ale

devianței (teoria anomiei, a inadapării sociale, a subculturilor deviante, a dezorganizării sociale, a conflictului și altele), care oferă un tablou complex pentru abordarea mecanismelor cauzale care pot influența recidiva și adună date descriptive și explicative despre problema specială a recidivei.

Importanța socială a temei rezidă din nevoia de a analiza și înțelege dinamica fenomenului recidivei, fenomen care: lezează ordinea socială prin transgresarea repetată a normelor juridice de către recidiviști; contribuie la menținerea în rândul populației, a sentimentelor de teamă și insecuritate ca urmare a potențialului antisocial al recidiviștilor; presupune costuri sociale semnificative (cheltuielilor bugetare alocate sistemului penitenciar românesc pentru anul 2012 sub formă de subvenții a fost de 912.505.000 Ron (conform Raportului de activitate Administrația Națională a Penitenciarelor pe anul 2012¹, p.16).

Recidiva este prezentă în ponderi diferite în toate țările lumii. În România², incidența recidiviștilor în rândul deținuților este de 45,78%. Acest procent indică fără tăgadă faptul că pentru mai bine de jumătate dintre deținuții încarcerați în penitenciarele, politicile sociale și penale sunt ineficiente și nu conduc la corijarea prosocială dorită. În Europa, într-un raport de monitorizare a recidivei (Wartna, 2009), sunt prezentate câteva rate ale acestui fenomen după cum urmează: Austria – 38%, Germania – 35,7%, Olanda – 40,4%, Suedia – 36%, Norvegia – 43,4%, Scoția – 53%, Anglia și Țara Galilor – 48%. Procentul de recidiviști din România (45,8%), plasează țara noastră în zona statelor cu o proporție relativ ridicată a acestora.

Grupul destul de numeros al recidiviștilor pune pentru specialiști problema existenței unor diferențe față de ceilalți deținuți în ceea ce privește modul de viață și atitudinile lor. Pentru reformatorii care lucrează cu deținuți și infractori, recidiviștii reprezintă „simbolul eșecului oricărei măsuri de reclusiune penală, al neputinței tratamentului penitenciar” (Florin, 2006, p.110), fapt pentru care se impune abordarea științifică a acestui fenomen în vederea diminuării lui cât mai mult cu putință.

În aceste coordonate, se pot ridica întrebări legate de ineficiența ori nefuncționalitatea mecanismelor socio-penale ale statului. Tema nefuncționalității închisorilor a fost explicată prin faptul că „încă de la început, închisoarea, în realitatea și efectele ei vizibile, a fost denunțată ca marele eșec al justiției penale, în mod cu totul bizar, istoria detenției nu urmează o cronologie de-a lungul căreia să putem vedea cum se înșiruie cuminte: punerea la punct a unei penalități a detenției, urmată de constatarea eșecului acesteia; apoi, elaborarea lentă a

---

¹ <http://www.anp.gov.ro/documents/10180/18750/Bilant+ANP+2012/6818a833-3b2e-4af4-8e08-e98f5f354520> accesată la 15/04/2013.

² <http://anp.gov.ro/documents/10180/2256331/bilant+2013+engleza.pdf/b72eb9ef-b9cf-41cb-8ea7-4e1971213e2f> accesată la 12/04/2014.

proiectelor de reformă, care ar izbuti să ajungă la punerea la punct mai mult sau mai puțin coerentă a tehnicii penitenciare; apoi, traducerea în fapt a acestui proiect; în sfârșit, evaluarea succesului sau a eșecului acestuia” (Foucault, 2005, p.335). Această afirmație este probată de același autor prin intermediul cifrelor care indică faptul că „închisorile nu diminuează rata criminalității: oricât ne-am strădui să extindem, să înmulțim sau să îmbunătățim închisorile, cantitatea de crime și de criminali rămâne constantă sau, și mai rău, crește”. În coordonate similare Boudon împărtășește opinia că detenția poate oferi condiții bune de viață, unele chiar inaccesibile în libertate, că penitenciarul este un loc de perfecționare infracțională, fapt care ne conduce la ideea că starea de detenție menită să reducă rata infracționalității, nu reușește acest lucru, ci din contră o poate chiar crește, ceea ce ne situează în prezența unui fenomen pervers „efecte individuale sau colective, care rezultă din juxtapunerea comportamentelor individuale fără a fi făcut parte din obiectivele urmărite de către actori” (Boudon, 1998, Iași, p.25).

Relevanța științifică a temei rezidă din faptul că paradigmele explicative ale sociologiei devianței (teoria dezorganizării sociale, teoria anomiei, teoria transmiterii culturale, concepția funcționalistă, teoria controlului social, paradigma conflictului și teoria etichetării), au căutat și elaborat răspunsuri la cauzele delincvenței, dar nu au abordat distinct fenomenologia recidivei, care are o dimensiune longitudinală mai amplă în viața infractorilor. Consider că pentru a acumula cunoștințe științifice despre acest fenomen complex și divers care aduce o atingere gravă ordinii sociale, se impune o abordare științifică, riguroasă mai ales din punct de vedere teoretic și metodologic. Trebuie menționat că o astfel de abordare este cu atât mai necesară cu cât este vorba de un segment din populație mai dificil de investigat, deținuții având uneori un nivel scăzut de educație, adeseori fiind rezervați în comunicare. Pe de altă parte, problemele de ordin social ale deținuților eliberați nu au constituit la nivel național, obiectul unor cercetări științifice ori a unor măsuri speciale de incluziune socială din partea autorităților.

Obiectivele cercetării sunt cu precădere: identificarea unor modele teoretice explicative ale recidivei, analiza profilului social al recidivistului din Penitenciarul Oradea, studiul factorilor de excluziune care pot fi puși în relație cu recidiva printr-o cercetare cantitativă, surprinderea unor factori de excluziune printr-un studiu calitativ, prin interviuarea unor deținuți recidiviști și construirea unui model explicativ al recidivei în funcție de factorii de excluziune analizați.

Teza are în structura ei 5 capitole.

Primul capitol se referă la conceptul de recidivă în literatura sociologică. Astfel, sunt prezentate sumar modelele teoretice referitoare la delincvență și recidivă (anomiei,

behavioristă, controlului social, culturalistă, asociațiilor diferențiale, etichetării, stigmatizării, alegerii raționale, a desistării, ecologico-sistemică și a cursului vieții).

Teoria anomiei are la fundamentul ei conceptul de „anomie” creat de Durkheim este ulterior preluat de către Merton³ (1938, p.676) care postulează că atât conformitatea cât și neconformitatea socială sunt răspunsuri ale individului la un anumit tip de structură socială care oferă idealuri identice membrilor ei, dar adeseori fără a le pune la dispoziție și mijloace egale în atingerea lor. Această discrepanță între idealuri și mijloace de realizare poate conduce la încălcări ale normelor sociale. Termenul de anomie descrie tocmai această prăbușire a cadrului normativ, ținând cont de cele două variabile: scopurile (idealurile) pentru care oamenii apreciază că merită să acționeze și mijloacele formale ori acceptate pentru atingerea scopurilor. În acțiunile lor indivizii manifestă 5 tipuri de modalități de adaptare: conformarea, inovarea, ritualismul, retragerea și rebeliunea. Pentru Merton, actul deviant este determinat de anomie întrucât ea conduce la încălcarea normelor admise și la perpetuarea conduitelor ilegale. Aceste reacții se datorează plasării indivizilor în anumite tipuri de structuri și organizări sociale care nu le oferă mijloacele legitime de a accesa scopurile societății.

Conform *teoriei behavioriste*, diversele forme ale învățării sunt esența comportamentului uman (Goodwin, 1999). Potrivit teoriei behavioriste, cauzele actelor antisociale sunt datorate societății, mediul fiind elementul principal care contribuie la formarea și dezvoltarea comportamentului infracțional. Potrivit lui Goodwin, caracteristicile personale ale unui individ sunt bazate pe experiențele de viață din trecut și din contemporaneitate, ca urmare a procesului de socializare care are loc în lăuntrul mediului de existență. În accepțiunea teoriei behavioriste, închisorile sunt utilizate ca instrumente de control a criminalității, acestea crescând numeric în ultima perioadă.

Teoria controlului social explică comportamentul infracțional ca fiind rezultatul lipsei controlului intern al individului sau din absența unor mecanisme articulate și eficiente de control social extern. Punctul de plecare al acestei teorii a fost cartea *Causes of delinquency* a lui de Travis Hirschi⁴ (1969, p.58-59) având ca temă centrală legătura dintre individ și societate, care are patru componente: *atașamentul* față de ceilalți membri ai societății sub forma legăturilor afective; *angajamentul* față de direcțiile obișnuite de acțiune care presupun investiții de timp și energie de a coabita în conformitate; *implicarea* în activități obișnuite sau convenționale ca urmare a angajamentului; *crediința* în normele juridice și morale. Actele deviante apar atractive pentru indivizi, dar legăturile sociale sunt cele care stopează majoritatea populației să le comită. Devianța este înțeleasă ca rezultat al unei expuneri intense

---

³ <http://www.d.umn.edu/cla/faculty/jhamlin/4111/Readings/MertonAnomie.pdf> accesată la 12/01/2012

⁴ http://www.sagepub.com/upm-data/36812_5.pdf accesată la 22/02/2012

la situații sociale în care indivizii dezvoltă un comportament care îi îndeamnă spre evitarea conformării la normele sociale.

Conform *teoriei subculturilor*, alături de cultura dominantă a unei societăți există și anumite subculturi de natură delincventă care au apărut ca o formă de protest la normele și valorile grupului dominant. Fiecare grup dominant urmărește prin pârghiile pe care le deține să instituie reguli, bariere și interdicții pentru anumite grupuri sociale, fapt care generează în rândul membrilor aparținând diferitelor subculturi, sentimente de anxietate, frustrare și nemulțumire. Devianța este analizată prin prisma raportării indivizilor la cultura de proveniență care e marginalizată de către cultura dominantă ce își consolidează puterea prin transformarea normelor culturale în norme juridice. Exponentul curentului teoretic culturalist este A. Cohen (1955) care a apreciat delincvența ca fiind forma de protest a grupurilor și culturilor sociale marginalizate de către grupul dominant. Reacția acestor subculturi delincvente îmbracă forma unor activități ilegale care se nasc și se perpetuează în procesele de socializare ale membrilor grupurilor respective (p.26).

Reprezentantul *teoriei asociațiilor diferențiale*, Edwin Shuterland (1947) susține că înțelegerea și explicarea comportamentului criminal se poate realiza ținând cont de procesul de comunicare care are loc în interiorul grupurilor sociale, unde fiecare individ interiorizează interpretativ normele sociale și legale. Astfel, personalitatea unui individ depinde de tipul de cultură din care provine, ceea ce conduce spre ideea că șansele ca un individ să devină infractor cresc semnificativ dacă intră în contact cu mai mulți infractori decât noninfractori. Practic, comportamentul delincvent este învățat în cadrul contactelor dintre individ și grupuri printr-o comunicare verbală și nonverbală.

În cadrul *teoriei structuraliste*, problematica recidivei a fost ilustrată pregnant de Foucault (2005) care precizează „condițiile care-i așteaptă la ieșirea din închisoare pe deținuții eliberați îi condamnă în mod fatal la recidivă: pentru că se află sub supravegherea poliției; pentru că au domiciliu obligatoriu sau interdicție de ședere; pentru că nu părăsesc închisoarea decât cu un permis pe care trebuie să-l arate peste tot unde se duc și în care este menționată condamnarea pe care au avut-o de ispășit”. Concluzia este aceea că „închisoarea fabrică delincvenți în mod indirect, lăsând pradă mizeriei familia deținutului; aceeași sentință care-l trimite pe capul de familie la închisoare o silește zi de zi pe mamă, la sărăcia cea mai lucie, pe copii la abandon, și întreaga familie la vagabondaj și cerșetorie. Tocmai din acest punct de vedere amenință crima să se înmulțească” (Foucault, 2005, p.339).

Teoria etichetării aparține paradigmei interacționismului simbolic care pune în centrul atenției relațiile sociale prin prisma interacțiunilor sociale care conduc la construirea de identități simbolice datorită faptului că oamenii acționează neîncetat iar acțiunile lor vor fi

permanent interpretate. Astfel, actorii sociali vor atribui sens acțiunilor, situațiilor și simbolurilor care intervin în procesul de interacțiune socială. Pentru reprezentanții interacționalismului simbolic, devianța este considerată o construcție socială prin intermediul căreia unii indivizi ajung să fie numiți delincvenți. Etichetarea este înțeleasă ca fiind o „interacțiune umană”, un mod de „construire socială a discriminărilor și diferențelor, într-un mod peiorativ” (Gochman, 1982, p. 169).

Teoria alegerii raționale abordează problema devianței în general și a recidivei în particular, pornind de la faptul că săvârșirea unei infracțiuni este rezultatul opțiunii de a comite respectiva faptă. Argumentele modelului alegerii raționale în aria recidivei, sunt susținute de Windzio (2006) care precizează că populația formată din delincvenți adolescenți (băieți) pare să fie eterogenă și formată din grupuri diferite: pe de o parte actori utilitariști, care doresc să evite suferințele în viitor, iar pe de altă parte persoane foarte sensibile, caracterizate de teamă față de ceilalți deținuți. Comportamentul acestora din urmă nu poate fi înțeles ușor din perspectiva alegerii raționale, dar în același timp ei prezintă cea mai ridicată rată a recidivei.

Unul din inițiatorii *teoriei desistării* este considerat Shadd Maruna care a publicat în lucrarea *Making Good: How Ex-Convicts Reform and Rebuild their Lives* (2001) mai multe biografii narative ale unor condamnați englezi pentru infracțiuni contra proprietății și infracțiuni legate de consumul și traficul de droguri. Din eșantionul analizat, Maruna a identificat două grupuri distincte: cei care „persistă” în a comite infracțiuni și cei care „renunță” la a mai comite acte antisociale. Cu toate că toți deținuții în mod semnificativ trebuie să facă față în mod egal obstacolelor care intervin în succesul reintegrării sociale, cei care sunt persistenți în săvârșirea de delikte declară că situația lor se datorează circumstanțelor nefavorabile caracterizate de sărăcie, consum de droguri, lipsa locurilor de muncă și a oportunităților educaționale, fapt pentru care au simțit că nu au de ales decât să își continue comportamentul deviant. În contrast cu acest grup, cei care renunță la comportamentul deviant spun că au realizat acest fapt ca urmare a unui caracter moral pe care îl au și care evită influențele care l-au corupt și l-au condus într-o viață caracterizată de devianță. Totodată, acești indivizi mărturisesc că sunt copleșiți de ciclul infracționalitate – închisoare, fiind motivați să schimbe cursul vieții de obicei grație unor intervenții binevoitoare sau unei persoane speciale de încredere (Terry, 2001, p.227-228).

Teoria ecologist-sistemică a fost dezvoltată de Bronfenbrenner (1979) odată cu apariția lucrării *The Ecology of Human Development* care pune accentul pe relația dintre ființele umane și mediul lor, în sensul că *ecologia umană* desemnează modul în care mediile înconjurătoare (familie, structurile economice și politice) ajung să fie privite ca părți

componente a cursului vieții indivizilor pornind de la copilărie până la vârsta adultă. Acest model teoretic subliniază rolul major pe care îl joacă factorii ambientali în dezvoltarea umană. Problema criminalității a fost adesea studiată luând în considerare abordarea teoriei ecologist-sistemice care analizează contextele în care sunt liberați deținuții sau modalitățile în care acestea pot influența recidiva în general.

Conform *teoriei cursului vieții*, cauzalitatea infracționalității este un proces evolutiv care debutează înainte de nașterea individului și continuă de-a lungul vieții. Pe acest parcurs, factorii individuali interacționează cu factorii sociali, fapt care determină debutul, lungimea și sfârșitul carierei delincvențiale. Esența acestei teorii constă în problematica referitoare la persistența ori renunțarea la devianță. Unele subteorii previzionează o continuitate a devianței pe tot parcursul vieții, altele prezic o continuitate a unui comportament deviant doar pentru o parte din infractori și o renunțare din partea altora (Cullen și Agnew, 2002).

În capitolul I sunt aduse în prim plan câteva studii privind recidiva, care să ofere o imagine globalizatoare a acestui fenomen, cu prezentarea particularităților acestuia din țări precum Irlanda, Statele Unite ale Americii, China și România.

Studiile românești privind recidiva sunt relativ puține, ele abordând acest fenomen din diferite perspective epistemologice.

Problematica angajabilității foștilor deținuți recidiviști în spațiul românesc a fost analizată în cadrul unui studiu (Chipea și colaboratorii, 2012) care prin intermediul metodei focus-grup a investigat 4 grupuri sociale: deținuți recidiviști care urmează să fie puși în libertate în cel mult 30 de zile; foști deținuți care au reușit să se integreze pe piața muncii; specialiști implicați în procesul de reinserție pe piața muncii a persoanelor care au suferit condamnări penale și angajatori dispuși să angajeze persoane din această categorie. Rezultatele studiului indică faptul că procesul de reintegrare socială a deținuților se desfășoară cu dificultate și că cei care au șanse de succes sunt cei care beneficiază de sprijinul altor persoane bine intenționate din mediul social de proximitate. Primele două grupuri investigate se aseamănă prin faptul că au avut o experiență comună, trăind aceleași sentimente de stigmatizare, de respingere, atât din partea celor din interiorul instituției, cât și din partea celor din afară. În general, foștii deținuți obțin cu greu un loc de muncă în țară din cauza cazierului, care devine un stigmat greu de ascuns; muncesc cel mai adesea fără forme legale, în meserii slab calificate și slab remunerate; încearcă să ascundă adevărul cu privire la istoricul lor infracțional; apelează la locuri de muncă în străinătate ori afaceri proprii pentru a evita situațiile de respingere și excluziune cu care s-ar putea confrunta.

Un studiu privind nivelul de adaptare pe piața muncii a grupurilor vulnerabile în regiunea Centru (Gorski și Corman, 2011), a analizat problematica integrării pe piața muncii

pentru deținuții din penitenciarele Aiud, Codlea, Miercurea-Ciuc și Târgu-Mureș. S-a constatat că șansele unui deținut de a putea fi integrat pe piața muncii după liberare cresc dacă: are o calificare, vrea să se schimbe, are capacitatea de autocontrol, are o vârstă medie, este sănătos fizic și mental, este perseverent, păstrează legătura cu familia, are experiență anterioară în muncă, nu este recidivist, a lucrat pe timpul detenției, are un domiciliu stabil după eliberarea din penitenciar, participă la cursuri de formare profesională.

Literatura de specialitate indică adeseori printre factorii etiologi ai delincvenței și implicit ai recidivei, elemente specifice *excluziunii sociale*. Excluziunea este, folosind o metaforă geologică, „o falie structurală care se deplasează printr-o societate în care ea este expusă ca fiind ilegală” (Murphy, 1985, p.234) ceea ce poate conduce la un conflict care să zguduie temeliiile societății. Astfel, falia structurală a excluziunii este o sursă a unei bătălii morale și ideologice care poate avea un rezultat ascuns ori transparent, legitim sau ilegitim.

Forma de excluziune cel mai des întâlnită în cazul foștilor deținuți este cea de pe piața muncii. Mulți dintre ei afirmă că există o legătură foarte strânsă între existența unui loc de muncă și comiterea de infracțiuni: atunci când indivizii au un loc de muncă, este puțin probabil ca ei să comită infracțiuni. Este prin urmare important să se depună toate eforturile posibile pentru a promova inserția profesională a deținuților la momentul în care aceștia părăsesc penitenciarul (Mellow și colaboratorii, 2008).

O altă formă de excluziune a foștilor deținuți este cea de la locuire. Ea a fost evidențiată în Marea Britanie în cadrul unui raport al *National Association for the Care and Resettlement of Offenders* (NACRO, 2000), care prezintă o serie de studii care evidențiază severitatea problemei lipsei de locuință și a delincvenței asociate acesteia, ca urmare a acelor reforme ce au redus accesul la locuințe pentru foștii deținuți. Deși nu există evidențe că absența unei locuințe, sau locuințele improprii, ar duce direct la săvârșirea de noi delikte, este sigur că o astfel de experiență poate cauza o recidivă. De exemplu, unul dintre studiile citate, care a evaluat 600 de persoane după momentul liberării din închisoare, a scos la iveală faptul că 30% dintre deținuții care aveau o locuință la care să se întoarcă au fost condamnați din nou, în comparație cu cei 69% dintre deținuții fără locuință.

Cel de **al doilea capitol** evidențiază politicile sociale, reglementările și practicile actuale utilizate pentru reducerea recidivei. Având în vedere procesul de globalizare dar și ancorarea României în viața comunitară a Uniunii Europene, am procedat la o prezentare a recomandărilor internaționale în domeniu, acestea statuând marja de acțiune în problematica abordată. Totodată, am expus și o serie de bune practici internaționale în cadrul demersurilor de diminuare a recidivei, acestea fiind modele de succes care pot genera direcții de cercetare dar și de intervenție recuperatorie a foștilor condamnați. Pentru a putea înțelege limitele de

acțiune pentru reducerea recidivei controlând fenomenele de excluziune socială, am ales să prezint cadrul legal care reglementează această problemă, iar mai apoi am conturat o imagine a demersurilor românești în materie. Aici am realizat o distincție între modalitățile de acțiune promovate de sistemul penitenciar românesc care se desfășoară cu precădere în faza execuțională și a celor promovate cu colaboratorii externi care de regulă sunt un liant între lumea interioară a închisorilor și comunitate.

Printre acțiunile întreprinse de sistemul penitenciar românesc în vederea reducerii recidivei, se înscrie proiectul *Strategiei naționale de reintegrare socială a persoanelor private de libertate*⁵, demers ce își propune să creeze cadrul instituțional necesar reintegrării sociale a deținuților, evidențiind rolul activ pe care factorii instituționali și comunitari ar trebui să-l dobândească, printr-o acțiune convergentă, în raport cu dezideratul reintegrării sociale. Strategia urmărește: să creeze un mecanism de cooperare interinstituțională interactiv, funcțional, articulat, cu responsabilități clar definite în etape succesive ale procesului de reintegrare socială; să cointereneze instituțiile publice, asociațiile și organizațiile nonguvernamentale cu relevanță pentru domeniul reintegrării sociale; să atragă resurse pentru asistența acordată persoanelor private de libertate, în etape succesive ale procesului de reintegrare socială.

Ultima componentă a acestui capitol reflectă o serie de soluții prezentate de literatura de specialitate, în vederea optimizării problemelor de excluziune socială a foștilor deținuți.

Capitolul al treilea se referă la cercetarea relațiilor dintre recidivă și excluziunea socială se desfășoară pe parcursul a 7 subcapitole după cum urmează: designul cercetării care indică modul de abordare a fenomenului supus investigării; întrebarea de cercetare care are rolul de a sintetiza scopul studiului și de a afla esența rezultatelor obținute; conturarea schemei conceptuale și operaționalizarea conceptelor în vederea construirii instrumentelor de investigare; metoda de cercetare; cercetarea cantitativă și rezultatele analizei cantitative; rezultatele cercetării calitative; limite, riscuri și aspecte etice ale cercetării.

Designului de cercetare s-a caracterizat prin următoarele elemente: a avut la bază un studiu de teren; informațiile au rezultat în urma interacțiunii cu subiecții investigați; metodele de cercetare au fost ancheta sociologică care a avut ca instrument de producere a datelor - chestionarul și studiul de caz care are a avut ca instrument de producere a datelor – interviul; analizele cantitative s-au împletit cu cele calitative; s-a făcut apel la date de tip preponderent transversal; rezultatele urmărite în cadrul cercetării au fost cu precădere de ordin exploratoriu;

5

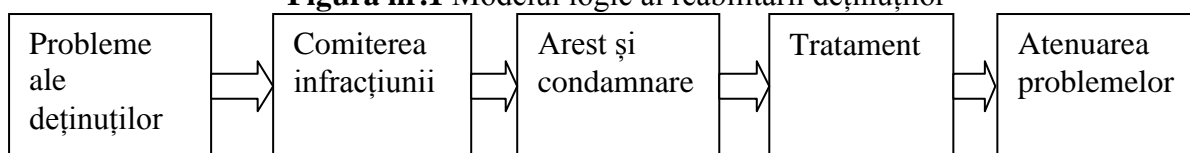
<http://www.just.ro/MinisterulJustitiei/Actenormative/Proiectedeactenormativeaflateindezbatere/tabid/93/Default.aspx>, accesata la 20/10/2012

nivelul reprezentativității a fost ridicat pentru segmentul de populație carcerală din Penitenciarul Oradea. Cercetarea s-a desfășurat în două planuri: cantitativ (aplicarea de chestionare) și calitativ (realizarea de interviuri).

În formularea *întrebării de cercetare* am ținut cont de opinia lui McArthur (1976), conform căruia “deținutul liberat se confruntă la liberare cu o situație care practic îi asigură eșecul”. În aceste coordonate, întrebarea de cercetare este: cum și în ce măsură contribuie excluziunea socială la apariția recidivei ?

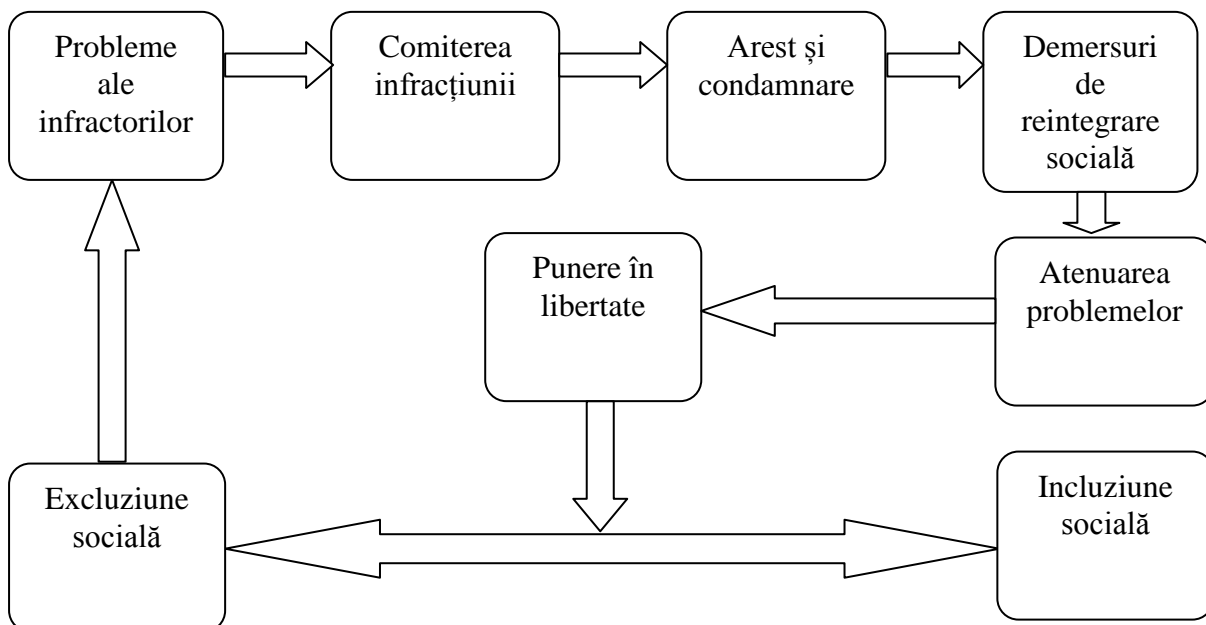
Pentru Maltz, o *schemă conceptuală* este o reprezentare simplificată a realității, una care conține caracteristici esențiale ale sistemului sau procesului aflat în studiu. Plecând de la premisa că termenul de reabilitare conține cu siguranță detalii privind deținuții și programele corecționale pe care le-au urmat, Maltz (2001, p.9) a construit un model logic la reabilitării deținuților care se aseamănă cu modelele tratamentelor medicale în care etiologiile au legătură cu probleme de ordin psihic ori psihologic. Acest model este ilustrat în Figura nr.1.

Figura nr.1 Modelul logic al reabilitării deținuților

Pornind de la modelul de mai sus am construit următoarea schemă conceptuală (Figura nr.2) având în vedere că: nu numai excluziunea socială conduce la recidivă ci și alți factori (volitivi, motivaționali, afilierea la diferite grupuri infracționale etc); reintegrarea socială a fiecărui individ depinde de experiențele de viață anterioare încarcerării, de experiențele aferente detenției și mai ales de provocările apărute imediat punerii în libertate; procesul de reintegrare socială se finalizează fie cu reinserția socială a fostului condamnat fie cu excluziunea acestuia.

Figura nr.2 Schema conceptuală a problematicii reintegrării sociale

După liberarea deținuților intervine fie incluziunea socială a acestora în toate sferele vieții sociale, fie excluziunea lor care poate fi totală sau parțială. În ultima variantă, fenomenele excluzive vor conduce spre situații asemănătoare preîncarcerării care pot contribui la recăderea în aria infracționalității și de aici la un ciclu detenție – libertate.

Excluziunea socială este considerată ca fiind „un proces multidimensional de rupturi sociale progresive, prin care grupuri și indivizi sunt deconectați de la relații sociale și instituții, împiedicându-le astfel participarea deplină la activitățile prestabilite a societății în care trăiesc” (Silver, 2007, p.15). Indiferent de conținutul și criteriile de formare a grupurilor excluse social, acestea se caracterizează prin lipsa capacității de acces la oportunități sociale. Am procedat la realizarea operaționalizării acestui concept, plecând de la sesizarea cât mai adecvată a specificului acestui fenomen, dar printr-o raportare permanentă la obiectivele urmărite în cadrul cercetării. În Tabelul nr.1, în coloana *Dimensiuni*, am identificat elementele (aspectele) care prezintă un anumit grad de generalitate al fenomenului de excluziune socială. În ultima coloană se regăsesc indicatorii care vor face trecerea la observarea și măsurarea variației excluziunii sociale în relație cu recidiva.

Tabel nr.1 Schema conceptuală e excluziunii sociale

Concept	Dimensiuni	Indicatori
Excluziune socială	Statut ocupațional	Status ocupațional
		Nivel de calificare
		Oportunități calificare / recalificare
		Grad de acceptare pe piața muncii
	Situția locuirii	Forma de locuire
		Acces la o locuință socială
		Caracteristici ale locuinței
	Situția familială	Grad de acceptare în familie
		Oportunități de căsătorie
	Relații interpersonale	Grad de acceptare al vecinilor
		Grad de acceptare al grupului de prieteni
	Relații cu reprezentanții instituțiilor.	Grad de acceptare la nivelul instituțiilor

În privința *metodei de cercetare*, pentru obținerea unor date valide, am ținut cont de necesitatea triangulării surselor de obținere a informațiilor, sens în care optat pentru o metodă cantitativă – ancheta sociologică și o metodă calitativă – studiul de caz. Primul tip de cercetare este de ordin cantitativ, și are menirea de a testa ipotezele statistice și a răspunde la întrebarea de cercetare. Al doilea tip de cercetare este de tip calitativ, obiectivele fiind confirmarea sau infirmarea rezultatelor obținute prin analiza cantitativă, precum și obținerea de noi date care să permită formularea unor explicații ale datelor obținute.

Tehnica de culegere a informațiilor din cadrul *anchetei sociologice* a fost *chestionarul*. Această alegere are în vedere adecvarea instrumentului de cercetare la specificul cercetării,

luând în considerare avantajele pe care le comportă chestionarul spre deosebire de alte tehnici, (Rotariu și Iluț, 1997). Chestionarul a fost aplicat în două modalități: autoadministrat – pentru cei care știu să scrie și să citească și administrat de operator în cazul analfabeților. Înainte de completarea chestionarului, respondenților le-au fost prezentate: motivele cuprinderii în cercetare; descrierea sumară a cercetării; existența anonimatului și confidențialității datelor recoltate și stabilirea coordonatelor în care va avea loc completarea chestionarului.

În ceea ce privește *studiul de caz*, am ales *interviul* ca metodă de producere a datelor. Având în vedere tipul de informații solicitate, referitoare atât la situația prezentă cât și la cea din trecut, interviul a „îmbrăcat” atât caracterul clasic, cât și varianta „povestea vieții”, având în vedere dimensiunea temporală consistentă a unor aspecte de investigat. Această opțiune este preferată și de literatura metodologică, interviurile fiind apreciate (Yin, 2005) ca surse esențiale de informații pentru cercetarea cazurilor, sub forma unor conversații ghidate. Persoanele intervievate au fost alese după două criterii: pe cât posibil cu cât mai multe intrări în penitenciar (mai bine de trei sferturi dintre acestea au între 4 și 13 intrări în penitenciar) și capacitate/disponibilitate de comunicare. Consimțământul de participare la interviu a fost obținut după prezentarea scopului interviurii și a asigurării confidențialității datelor culese. Structura interviului conține elemente care au urmărit obținerea de informații privind: istoricul infracțional; situația ocupațională de după liberările anterioare; situațiile locative după punerile în libertate; raporturile familiale pe perioada detenției și ulterior; statusul relațiilor interpersonale; motivații privind persistența recidivei; date factuale. Elementele de noutate pe care le explorează itemii din interviu țin de descrierea și detalierea diferitelor forme de excluziune pentru înțelegerea în profunzime a acestui fenomen. Acest ghid de interviu a fost aplicat unui număr de 26 de deținuți recidiviști încarcerați în Penitenciarul Oradea și unui număr de 3 persoane care au executat pedepse privative de libertate în aceeași unitate de detenție în urmă cu mai bine de 3 ani de zile și nu au mai recidivat. Desfășurarea interviurilor a fost precedată de obținerea acordului de participare la interviu și prezentarea: celui care este interviuator, a cercetării care e în derulare, a modului în care a ajuns să fie cuprins în eșantion, a timpului estimativ al interviului, a anonimatului și confidențialității datelor recoltate.

Analiza cantitativă și-a propus să abordeze date care să răspundă în primul rând la confirmarea sau infirmarea ipotezelor de cercetare, iar mai apoi să contribuie la elaborarea răspunsului la întrebarea de cercetare. Am elaborat 5 ipoteze de cercetare, fiecare pentru o dimensiune a conceptului de excluziune socială, după cum urmează:

1. Dacă o persoană a ispășit o pedeapsă cu închisoarea, și este supusă unor forme de excluziune pe piața forței de muncă, atunci condițiile de trai mai dificile cresc șansele

ca ea să comită o nouă infracțiune și să revină în penitenciar. Această ipoteză este justificată prin: dificultățile de găsim și ocupare a unui loc de muncă; grad scăzut de educație și profesionalizare a deținuților; reticiența angajatorilor de a oferi locuri de muncă persoanelor care au încălcat legea penală. O astfel de ipoteză se susține și de către Travis și Petersilia (2001, p.304) care afirmă că în cazul delincvenților liberați, rata ocupării unui loc de muncă este scăzută, ceea ce sugerează faptul că încarcerarea afectează accesul foștilor deținuți la locurile de muncă și câștigurile aferente. Stigma asociată încarcerării limitează accesul foștilor deținuți chiar și la slujbele care nu necesită calificare; dizabilitățile civile limitează accesul foștilor deținuți la activitățile comerciale specifice sau la sectorul public, iar încarcerarea subminează rețelele sociale, de care este adesea nevoie pentru obținerea unui loc de muncă legal.

2. Dacă o persoană liberată din penitenciar, are probleme de locuire, atunci dificultățile generate de acest gen de probleme, cresc probabilitatea ca acesta să săvârșească o nouă faptă penală pentru care va fi încarcerată din nou. Justificarea acestei ipoteze ține de: nevoia bazală și stringentă a unei persoane de a avea o locuință pentru asigurarea condițiilor de viață. Această ipoteză este susținută de un raport al Social Unit Exclusion (2002) care indică faptul că deținuții care nu au o locuință sunt mult mai adesea încarcerați din nou.
3. Dacă o persoană care este pusă în libertate are probleme de acceptare din partea familiei, atunci crește probabilitatea ca aceasta să comită infracțiuni. Această ipoteză se justifică prin faptul că majoritatea deținuților au familiile de proveniență din păturile defavorizate ale societății. O atitudine exclusivă a familiei poate conduce la recăderea individului în câmpurile infracționale. În acest context, Halsey (2007, p.361) menționează că mulți dintre deținuți aveau un părinte sau un tutore care să fi fost deținut sau să fi săvârșit vreă infracțiune, aproape toți proveneau din familii care se bazau pe ajutorul social și trecuseră prin îndelungate perioade de șomaj, sufereau de boli psihice, aveau probleme cu alcoolul sau drogurile, unii fuseseră abuzați fizic de membrii familiei sau „asociați”.
4. Dacă foștii deținuți au probleme de acceptare din partea persoanelor cu care au relaționat înainte de perioada detenției și sunt marginalizați de către aceștia (grup de prieteni, vecini etc., aparținând grupurilor noninfracționale), atunci cresc riscurile ca ei să persiste în repetarea comportamentelor infracționale. Prezenta ipoteză se justifică prin faptul că natura umană presupune o interacțiune socială continuă în toate sferele vieții comunitare. Fără existența unei interacțiuni prosociale din partea persoanelor din proximitate, este dificilă menținerea unui stil de viață care să respecte normele și

valorile societății. Wolff și Draine (2004, p.463) spun în acest sens că prezența unui fost condamnat într-o incintă poate cauza supravegherea mai atentă din partea autorităților, ostilitatea vecinilor, rușinea familiei și lipsa de armonie internă în casa respectivă. La fel de importantă și poate chiar mai presantă este posibilitatea ca prezența unui fost deținut să aibă un efect negativ asupra reședinței și bunăstării familiei. De asemenea, dacă fostul deținut nu și-a rezolvat problemele cu alți membri antisociale ai comunității, cei care urmăresc răzbunarea, îi pot răni, intenționat sau neintenționat, pe cei care trăiesc în apropierea fostului deținut. De asemenea, copiii sau adulții care domiciliază în locuința respectivă sunt expuși riscurilor.

5. Dacă persoanele eliberate din închisoare nu sunt sprijinite de către instituțiile statului (serviciile sociale din cadrul primăriilor, agențiile județene de ocupare a forței de muncă etc.) pentru asigurarea unor condiții legale de existență, atunci crește probabilitatea ca acestea să recurgă din nou la comportamente infracționale. Justificarea acestei ipoteze are în vedere: lipsa cadrului legal care să reglementeze problematica foștilor deținuți în instituțiile cu care intră în contact; necunoașterea ori indiferența funcționarilor publici cu privire la problematica foștilor condamnați. Această ipoteză se bazează pe opinia lui (Foucault, 2005) conform căreia, dacă este adevărat că închisoarea sancționează delincvența, aceasta în esență, se fabrică în și printr-o încarcerare pe care, la urma urmei, închisoarea nu face decât să o prelungească. După Foucault, delincventul este un produs de instituție. Inutil, prin urmare, să ne mirăm de faptul ca, în proporție considerabilă, biografia celor condamnați trece prin toate aceste mecanisme și așezăminte despre care suntem lăsați să credem că ar fi fost menite să contribuie la evitarea închisorii.

Populația investigată a fost alcătuită din deținuți recidiviști încarcerati în Penitenciarul Oradea și din foști deținuți care nu au mai recidivat în ultimii 3 ani. Unitatea de analiză a fost compusă din totalitatea deținuților recidiviști condamnați din Penitenciarul Oradea, la data de **15 august** 2009, respectiv 173 de persoane. Unitatea de înregistrare a fost persoana care s-a regăsit în acest grup de deținuți și care a fost investigată prin aplicarea unui chestionar ori a unui interviu.

Din eșantionul supus investigării, respectiv 173 de persoane recidiviste condamnate definitiv pentru diverse infracțiuni, 153 au completat chestionarul din Anexa nr.5, celelalte fie au refuzat fie au fost transferate la alte unități penitenciare ori au fost eliberate. Respondenților li s-a explicat faptul că au fost selectați să participe în calitate de subiecți la o cercetare pe tema recidivismului și că au opțiunea de a răspunde sau de a refuza participarea. Cei care și-au exprimat acordul verbal, au fost scoși din camerele de deținere, conduși spre o sală în care

au primit chestionarele și instrucțiunile de completare. Odată completate chestionarele, acestea au fost numerotate de la 1 la 153 și s-a procedat la construirea bazei de date în programul informatic SPSS (Statistical Package for the Social Sciences). După construirea variabilelor, au fost introduse în format electronic răspunsurile respondenților. După finalizarea acestei etape, ținând cont de faptul că majoritatea scalelor sunt nominale și ordinale, am trecut la etapa prelucrărilor statistice corespunzătoare.

Pentru *testarea ipotezelor statistice* am utilizat analize de frecvență, analiză factorială și analiză de regresie.

Dintre analizele de frecvențe în tabelul de mai jos sunt redată dificultățile pe care le-au întâmpinat deținuții în procesul de reintegrare socială de după punerea în libertate.

Tabel cu Opiniile deținuților recidiviști cu privire la dificultățile de după liberare (%)

Cauza	Foarte greu	Greu	Destul de greu	Destul de ușor	Ușor	Foarte ușor
obținerea unui loc de muncă	23,7	14,4	11,0	13,6	25,4	11,9
comunicarea cu instituțiile statului	18,9	17,1	15,3	16,2	24,3	8,1
existența unei locuințe	10,8	9,0	6,3	5,4	29,7	38,7
reluarea legăturilor cu familia	4,2	7,6	5,0	5,9	42,0	35,3
restabilirea relațiilor cu grupul de prieteni	3,4	12,1	7,8	10,3	42,2	24,1

n=153

În cadrul analizei factoriale a fost analizat un grup de 13 itemi care se referă la *măsura în care subiecții cred* că factorii enumerați sunt cauzele datorită cărora foștii deținuți ajung să recidiveze. Aceștia sunt redați mai jos.

Cauza care conduce la recidivă	Măsura în care cauza respectivă conduce la recidivă (%)				
	În foarte mică măsură	În mică măsură	Nu mă pot pronunța	În mare măsură	În foarte mare măsură
Sărăcia (N=124)	12,9	6,5	8,1	41,9	30,6
Consumul de alcool (N=128)	13,3	14,1	7,8	32,0	32,8
Anturajul, prin influența negativă pe care o exercită (N=128)	8,6	20,3	10,9	36,7	23,4
Gradul scăzut de educație (N=129)	20,9	17,1	9,3	37,2	15,5
Lipsa ajutorului din partea statului pt. rezolvarea problemelor sociale (N=128)	22,7	19,5	5,5	33,6	18,8
Greutatea găsirii unui loc de muncă (N=129)	20,2	19,4	8,5	25,6	26,4
Comportamentul de tip infracțional (N=129)	10,1	21,7	20,2	29,5	18,6
Lipsa unei locuințe (N=128)	25,0	15,6	12,5	28,9	18,0
Dorința de a se îmbogăți rapid (N=128)	25,0	27,3	6,2	23,4	18,0
Imaginea de pușcăriaș care îi discreditează în ochii tuturor (N=127)	27,6	29,1	8,7	21,3	13,4
Incapacitatea de adaptare la cerințele vieții sociale (N=128)	28,1	28,9	12,5	14,8	15,6
Lipsa ajutorului din partea familiei (N=129)	27,9	25,6	17,8	18,6	10,1
Confortul acceptabil pe care oferă închisoarea (N=128)	43,0	21,1	15,6	8,6	11,7

Din cei 13 itemi de mai sus am urmărit extragerea unui număr mai redus de factori. La fiecare item s-a folosit aceeași scală cu codificarea următoare:

În foarte mică măsură	În mică măsură	Nu mă pot pronunța	În mare măsură	În foarte mare măsură
1	2	3	4	5

Itemii corelează între ei în marea majoritate cu un coeficient de corelație cu valoare absolută între 0,200 și 0,500 (42 de corelații dintre cei $13 \cdot 12 / 2 = 78$ de perechi de itemi posibil), deci itemii vor fi grupați într-un număr mai mare de factori. Coeficientul KMO (Kaiser-Meyer-Olkin) este de 0,764, valoare bună pentru o analiză factorială. Coeficientul de adecvanță a variabilelor MSA (Measures of Sampling Adequacy) pentru analiza factorială este între 0,682 și 0,820, deci nu trebuie să eliminăm niciun item din analiză. Efectuăm analiza factorială cu toți recidiviștii, cele câteva răspunsuri nevalide vor fi înlocuite – doar în timpul analizei factoriale – cu valoarea medie calculată din codurile valabile la răspunsurile valide al itemului.

Tabelul cu Statistica valorilor proprii din analiza factorială

Nr. crt.	Valoare proprie	% explicat din varianță	% cumulativ explicat din varianță
1	3,518	27,1	27,1
2	1,457	11,2	38,3
3	1,163	8,9	47,2
4	1,031	7,9	55,1
5	0,956	7,4	62,5
6	0,871	6,7	69,2
7	0,806	6,2	75,4
8	0,676	5,2	80,6
9	0,662	5,1	85,7
10	0,547	4,2	89,9
11	0,491	3,8	93,7
12	0,430	3,3	97,0
13	0,394	3,0	100,0

Prin încercări repetate găsim modelul optim cel cu 4 factori, care model are o putere de explicație de 55,1% (modelul cu 4 factori explică, în medie, 55,1% din varianța celor 13 itemi). Varianța explicată separat, pe fiecare item este între 41,1% și 64,4%.

Pentru identificarea factorilor folosim saturațiile lor cu itemii analizei, saturații care sunt de fapt coeficienții de corelație dintre factor și item.

Tabelul cu Corelațiile dintre factori și itemii analizei factoriale

Cauza care conduce la recidivă	Factorul			
	1	2	3	4
Lipsa ajutorului din partea statului pt. rezolvarea problemelor sociale	0,680	-0,054	0,236	-0,152
Lipsa ajutorului din partea familiei	0,655	0,300	-0,233	-0,051
Greutatea găsirii unui loc de muncă	0,652	0,010	0,158	0,017
Lipsa unei locuințe	0,608	0,154	0,240	0,311
Sărăcia	0,501	0,382	0,240	0,205
Comportamentul de tip infracțional	-0,085	0,790	0,112	0,020
Gradul scăzut de educație	0,237	0,742	0,098	0,014
Confortul acceptabil pe care oferă închisoarea	0,146	0,117	0,764	-0,024
Incapacitatea de adaptare la cerințele vieții sociale	0,074	0,186	0,717	0,004
Imaginea de pușcăriaș care discreditează în ochii tuturor	0,439	-0,230	0,513	-0,010
Consumul de alcool	0,140	0,387	0,453	0,192
Anturajul, prin influența negativă pe care o exercită	0,118	0,298	0,131	0,672
Dorința de a se îmbogăți rapid	0,152	0,401	0,180	-0,639

Codurile numerice folosite la itemii analizei factoriale erau, după cum s-a văzut mai înainte, 1 pentru răspunsul *În foarte mică măsură* și 5 pentru răspunsul *În foarte mare măsură*, deci scorurile factoriale mai mari vor însemna acordul mai mare al respondentului pentru factorul respectiv, ca și cauză ce conduce la recidivă.

Din răspunsurile recidiviștilor se conturează următorii factori care cauzează recidivă:

– factorul 1 este bine corelat cu itemii care se referă la condiții grele de trai (lipsa ajutorului social din partea statului, lipsa ajutorului din partea familiei, greutatea găsirii unui loc de muncă, lipsa unei locuințe, sărăcia). Acest factor va fi numit ***factorul subiectiv al condițiilor grele de trai***.

– factorul 2 este foarte bine corelat cu itemii legați de educație: comportament de tip infracțional, grad scăzut de educație. Acest factor va fi numit ***factorul subiectiv al educației precare***.

– factorul 3 este foarte bine corelat cu itemii statutului de pușcăriaș: confortul acceptabil oferit de închisoare, incapacitatea de adaptare la cerințele vieții sociale din afara închisorii. Acest factor corelează bine cu itemii cauzatoare de recidivă: imaginea de pușcăriaș și consumul de alcool. Acest factor va fi numit ***factorul subiectiv al statutului de pușcăriaș***.

– ultimul factor corelează doar cu anturajul, respectiv dorința de a se îmbogăți rapid, ca și cauze de recidivă. Însă cu dorința de a se îmbogăți rapid corelația este negativă, deci

acest aspect conduce în mică măsură la recidivă. Din acest motiv factorul va fi numit simplu *factorul subiectiv al anturajului*.

Un grup de 5 itemi s-a referit la situația concretă de după liberarea/liberările anterioare, respectiv, *cât de greu a fost reluarea vieții în diferite aspecte*. În tabelul nr.24 este prezentată distribuția celor 5 itemi.

Tabelul cu Distribuția recidiviștilor după măsura în care a fost greu reluarea vieții de după liberare, în ordinea descrescătoare a procentelor cumulate la foarte greu, greu și destul de greu (%)

Cât de greu a fost să vă reluați viața imediat după liberarea în următoarele domenii:	Cât de greu a fost					
	Foarte greu	Greu	Destul de greu	Destul de ușor	Ușor	Foarte ușor
Obținerea unui loc de muncă (N=114)	23,7	14,9	11,4	13,2	24,6	12,3
Comunicarea cu instituțiile statului în rezolvarea diverselor probleme de ordin social (N=107)	19,6	16,8	15,0	16,8	23,4	8,4
Existența unei locuințe sau a unui loc de cazare (N=108)	11,1	8,3	6,5	5,6	28,7	39,8
Restabilirea relațiilor cu rudele, prietenii și cunoștințele (N=113)	3,5	12,4	8,0	10,6	40,7	24,8
Reluarea legăturilor cu familia ori întemeierea uneia noi (N=116)	4,3	7,8	5,2	6,0	40,5	36,2

La toți itemii codurile folosite pentru răspunsuri sunt:

Foarte greu	Greu	Destul de greu	Destul de ușor	Ușor	Foarte ușor
1	2	3	4	5	6

Corelațiile dintre itemi (pentru N=118) sunt relativ mari. Acestea sunt redată în tabelul de mai jos.

Tabelul cu Coeficienții de corelație la itemii greutăților de după liberare

Cât de greu a fost să vă reluați viața imediat după liberare în următoarele domenii:	Obținerea unui loc de muncă	Existența unei locuințe sau a unui loc de cazare	Reluarea legăturilor cu familia ori întemeierea uneia noi	Restabilirea relațiilor cu rudele, prietenii și cunoștințele
Existența unei locuințe sau a unui loc de cazare	0,449			
Reluarea legăturilor cu familia ori întemeierea uneia noi	0,217	0,330		
Restabilirea relațiilor cu rudele, prietenii și cunoștințele	-0,007	0,214	0,492	
Comunicarea cu instituțiile statului în rezolvarea diverselor probleme de ordin social	0,165	0,258	0,202	0,290

Coeficientul KMO (Kaiser-Meyer-Olkin) este de 0,611, valoare satisfăcătoare pentru o analiză factorială. Coeficientul de adecvanță a variabilelor MSA (Measures of Sampling Adequacy) pentru analiza factorială este între 0,546 și 0,730, deci nu trebuie să eliminăm niciun item din analiză.

Corelațiile dintre factori și itemii analizei factoriale sunt redate în tabelul următor.

Tabelul cu Corelațiile dintre factori și itemii analizei factoriale

Cât de greu a fost să vă reluați viața imediat după liberarea în următoarele domenii:	Factorul		
	1	2	3
Restabilirea relațiilor cu rudele, prietenii și cunoștințele	0,853	-0,075	0,257
Reluarea legăturilor cu familia ori întemeierea uneia noi	0,836	0,291	-0,031
Obținerea unui loc de muncă	-0,040	0,890	0,034
Existența unei locuințe sau a unui loc de cazare	0,261	0,766	0,171
Comunicarea cu instituțiile statului în rezolvarea diverselor probleme de ordin social	0,136	0,144	0,966

Codurile numerice folosite la itemii analizei factoriale erau, după cum s-a văzut mai înainte, 1 pentru răspunsul *Foarte greu* și 6 pentru răspunsul *Foarte ușor*, deci scorurile factoriale mai mici vor însemna acordul mai mare al respondentului pentru factorul respectiv. Din acest motiv schimbăm scala factorilor, deci valoarea mai mare va însemna grad de dificultate mai mare.

Din răspunsurile recidiviștilor se conturează următorii factori care au prezentat diferite greutatea în reluarea vieții după liberare:

- factorul 1 corelează foarte bine cu itemii referitori la relații cu rudele, prietenii, cunoștințele, familia, deci acest factor va fi numit **factorul obiectiv al relațiilor interpersonale**.
- factorul 2 corelează foarte bine cu itemii referitori la condiții de trai, și va fi numit **factorul obiectiv al condițiilor grele de trai**.
- ultimul factor corelează cu un singur item cu care are coeficientul de corelație aproape 1, el va fi numit **factorul obiectiv al lipsei suportului social din partea statului**.

O atenție deosebită o comportă analiza legăturilor dintre factorii obiectivi ai vieții de după liberarea anterioară și factorii subiectivi ai cauzelor recidivei. Corelațiile dintre aceștia sunt redați în tabelul de mai jos.

Tabelul cu Corelațiile dintre factorii obiectivi ai vieții de după liberarea anterioară și factorii subiectivi ai cauzelor recidivei

Factorul obiectiv al	Factorul subiectiv al			
	condițiilor grele de trai	educației precare	statutului de pușcăriaș	anturajului
relațiilor interpersonale	0,060	0,050	0,096	-0,031
condițiilor grele de trai	0,098	-0,142	-0,037	-0,077
lipsei suportului social din partea statului	0,163	-0,115	-0,116	0,059

O analiză de regresie logistică necesită dihotomizarea variabilei predicată. Pentru acest scop luăm numărul de încarcerări anterioare a recidiviștilor, și formăm două categorii: cei care sunt la a doua încarcerare (37 de subiecți) și cei cu 4 sau mai multe încarcerări anterioare (32 de subiecți). Dintre aceștia doar 31, respectiv 29 au scoruri factoriale la toți cei 7 factori, deci numărul cazurilor incluse în analiza de regresie logistică este de 60. În cadrul analizei cei la prima recidivă primesc codul 0, iar cei cu cel puțin 4 încarcerări anterioare codul 1.

Din tabelul Omnibus Tests of Model Coefficients rezultă că statutul de recidivist depinde semnificativ ($p=0,012$) de cei 7 factori ai analizei. Deci putem continua interpretarea tabelelor următoare. Din valoarea lui Nagelkerke R^2 (0,345) rezultă, că varianța variabilei predictate (statutul de recidivist) este explicată în 34,5% de varianțele factorilor folosiți în analiză, pe post de variabile independente (predictori).

Pe baza scorurilor factoriale am calculat predictibilitatea statutului de recidivist 1 și 4+ în tabelul de mai jos.

Tabelul cu Predictibilitatea statutului pe baza scorurilor factoriale

Statut concret	Statut predicat		Procentaj al predicției
	Recidivist 1	Recidivist 4+	
Recidivist 1	22	9	71,0
Recidivist 4+	6	23	79,3

Observăm că la trei sferturi din cazuri pe baza scorurilor factoriale predicția este corectă, deci puterea de explicare a modelului este de 75,0%.

Parametrii ecuației de regresie atât pentru factorii subiectivi cât și pentru cei obiectivi sunt prezentați în tabelul de mai jos.

Tabelul cu Parametrii ecuației de regresie

Factor	B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)
<i>fs1</i>	0,446	0,350	1,622	1	0,203	1,562
<i>fs2</i>	-0,472	0,336	1,968	1	0,161	0,624
<i>fs3</i>	0,534	0,320	2,773	1	0,096	1,705
<i>fs4</i>	1,010	0,393	6,623	1	0,010	2,747
<i>fo1</i>	-0,019	0,305	0,004	1	0,951	0,981
<i>fo2</i>	0,490	0,318	2,371	1	0,124	1,632
<i>fo3</i>	0,096	0,340	0,080	1	0,777	1,101
Constant	0,081	0,319	0,065	1	0,799	1,084

Predicție se face calculând pe baza formulei:

$$\text{Pred}(\text{statut}) = 0,081 + 0,446 \cdot fs1 - 0,472 \cdot fs2 + 0,534 \cdot fs3 + 1,010 \cdot fs4 + \\ - 0,019 \cdot fo1 + 0,490 \cdot fo2 + 0,096 \cdot fo3$$

Dintr-o valoare calculată mai mică decât 0,500 predicția este că persoana respectivă este la prima recidivă (anterior a fost încarcerat o singură dată), iar pentru o valoare peste 0,500 predictăm o persoană cu cel puțin 4 încarcerări anterioare.

Având în vedere analizele de frecvențe, analiza factorială și analiza de regresie, rezultă că se confirmă ipotezele 1,2 și 5 iar ipotezele 3 și 4 se infirmă.

Analiza conținutului interviurilor aplicate a avut în vedere studierea informațiilor comunicate într-o manieră cantitativ-calitativă, nu numai a conținutului manifest ci și a celui latent. Având în vedere specificitatea temei, predomină analiza tematică, în care dimensiunile conceptului de excluziune (ocupațională, locativă, familială, interpersonală și instituțională) sunt temele de analiză. Au fost aplicate interviuri de tip povestea vieții la 26 de deținuți recidiviști din Penitenciarul Oradea, în perioada 8-14.07.2010 și alte 3 interviuri unor foști deținuți care au fost eliberați cu mai mult de 3 ani în urmă și nu au mai recidivat și pentru care riscul de recădere infracțională este scăzut. Interviurile au fost înregistrate pe reportofon, iar ulterior transcrise pentru a facilita înțelegerea și interpretarea.

Analiza temei *excluziunii ocupaționale*, relevă câteva date destul de interesante, după cum urmează: mai bine de jumătate dintre cei intervievați (16) nu au nicio calificare profesională, în vreme ce ceilalți au calificări cu un grad scăzut de complexitate (tractorist, confecționar încălțăminte, tâmplar, lăcătuș, instalator și sudor); doar 5 recidiviști au muncit înainte de executarea pedepsei, ceilalți (21) nu au prestat o muncă în adevăratul sens al cuvântului (unii dintre ei muncind doar cu ziua). Una din explicațiile oarecum surprinzătoare pentru că faptul că nu au muncit anterior comiterii primei infracțiuni, ține de faptul că activitatea infracțională a debutat la o vârstă fragedă, chiar înainte de majorat (14 situații), ceea ce a dus la executarea unor pedepse privative de libertate în centre de reeducare pentru minori ori chiar în penitenciare.

Excluziunea de la locuință, cunoaște o răspândire mai redusă decât cea ocupațională, fiind recunoscută de aproximativ o treime dintre respondenți. După liberare, cei mai mulți (19) au locuit la părinți, iar mai puțini (3) au avut locuințe proprietate personală, ori au avut altă situație (4). Majoritatea respondenților (16) au afirmat că nu au avut probleme de locuire, dar există și un segment (7) care a afirmat că a avut astfel de probleme. Totuși, au fost destui (15) cei care ar fi avut nevoie de o locuință socială, dintre aceștia doar 2 reușind să o și obțină.

Analiza temei referitoare la *excluziunea familială*, oferă o primă informație interesantă, și anume aceea că dintre toți cei intervievați, doar unul este căsătorit, în timp ce toți ceilalți (25) sunt celibatari ori stau în concubinaj. Așadar, aproape toți cei intervievați au un statut marital incert și un grad scăzut de coeziune familială. Existența unei eventuale *excluziuni de ordin familial*, a fost urmărită pe două paliere temporale, unul pe timpul

executării pedepsei și unul imediat următor punerii în libertate. Pe timpul ispășirii pedepsei cu închisoarea, majoritatea recidiviștilor (19) spun că relațiile cu membrii lor de familie au fost bune sau foarte bune, chiar dacă uneori detenția lor a cauzat părinților, sentimente de rușine.

În privința *excluziunii interpersonale*, au fost adresate două întrebări, prima legată de modul în care au fost primiți de către vecini și a doua, cum au fost primiți de grupul de prieteni. În ceea ce îi privește pe vecini, aceștia în proporție de aproximativ 2/3 au avut un grad bun de primire/acceptare a celor care s-au reîntors acasă după periplul prin sistemul penitenciar românesc, în vreme ce cealaltă treime, a avut o atitudine mai oscilantă. Grupul de prieteni, manifestă în linii mari, aceeași tendință de comportament afișată de vecini. Unii au găsit un ajutor de nădejde în prieteni, mai ales cei care nu au avut familie ori nu s-au putut baza pe ea.

Analiza temei *excluziunii manifestate de instituțiile statului* în relația cu foștii recidiviști, relevă diverse situații. Prima se referă la 14 respondenți care susțin că au simțit că sunt tratați de către reprezentanții instituțiilor într-o manieră marginalizantă. Uneori, reprezentanții statului s-au eschivat în a se relaționa cu un fost deținut, situație care a degenerat într-un conflict verbal. Dacă uneori reprezentanții statului au o atitudine pasivă ori de indiferență față de foștii condamnați la închisoare, sunt și situații când și aceștia nu îi agreează pe primii.

Opiniile celor trei persoane care au fost în detenție și nu au recidivat de mai bine de 3 ani și pentru care trecerea timpului înseamnă și o scădere a șanselor de a mai avea statutul de deținut, sunt de cele mai multe ori concordante cu cele ale deținuților recidiviști încarcerați. Există și o latură contrastantă a unor informații furnizate de cele două părți, mai ales cele de ordin factual. În acest sens, constatăm o diferență clară în ceea ce privește trecutul infracțional, în sensul că dacă primii (recidiviștii) erau axați pe infracțiuni de furt și tâlhărie, grupul al doilea are în palmares alt gen de faptă penală: înșelăciune, evaziune fiscală, trafic de stupefiante, trafic de substanțe explozive, furturi auto, fals și uz de fals, adică acțiuni mai puțin îndreptate direct împotriva unei anumite persoane, ci în atingerea unui scop financiar mai înalt. De asemenea, nicio persoană din al doilea grup nu s-a mai întors în penitenciar după efectuarea primei pedepse privative de libertate.

Rezultatele analizelor cantitativă și calitativă relevă în primul rând faptul că ierarhia formelor de excluziune socială este aceeași, respectiv: ocupațională, instituțională, de locuire, a vecinilor și grupului de prieteni și în ultimul rând cea familială. În privința testării ipotezelor statistice, acestea se confirmă/infirmă, la fel ca în cazul cercetării cantitative, cu excepția excluziunii instituționale. Dacă rezultatele cantitative, nu erau suficient de solide pentru a proba veridicitatea ipotezei, analiza calitativă a adus elemente suplimentare în sensul

susținerii ei. Acest aspect poate fi explicat prin valențele interviului, ca tehnică de investigare, acesta permițând scoaterea la iveală a unor detalii mai de substanță.

Limite cercetării sunt cele legate de: slaba capacitate de inferență a cercetării cantitative ca urmare a explorării opiniilor deținuților recidiviști doar dintr-un singur spațiu carceral; studierea unui eșantion exclusiv masculin.

Riscurile pe care le comportă studiul din perspectiva validității și fidelității științifice pot fi generate de: nivelul scăzut de credibilitate a informațiilor furnizate de persoane care au un comportament infracțional repetitiv; dorința de a da răspunsuri dezirabile din punct de vedere social pentru a se disculpa pentru faptele comise; distorsiuni probabile ale cercetătorului ca urmare a familiarizării acestuia cu mediul penitenciar; capacitate relativ scăzută de reprezentativitate a rezultatelor obținute.

Aspecte etice ale acestui studiu au constat în: solicitarea și obținerea acordului subiecților pentru a fi investigați; respectarea principiului de a nu face publice numele persoanelor implicate în studiu; obținerea acordului instituției de detenție pentru colectarea datelor atât prin interviu cât și din baza de date ori arhivă; respectarea legislației în vigoare în diferite etape ale cercetării.

Ultima parte a lucrării este destinată **concluziilor** care evidențiază rezultatele obținute, elementele de noutate pe care le aduce cercetarea realizată comparativ cu ceea ce este cunoscut în literatura de specialitate, dar și propuneri pentru implementarea de măsuri care să conducă la reducerea recidivei ținând cont de fenomenele de excluziune socială la care sunt expuși foștii deținuți.

În urma acestor rezultate, am obținut răspunsul parțial la întrebarea de cercetare, referitor la modul în care contribuie excluziunea socială la apariția recidivei. Răspuns este fără echivoc, într-un mod semnificativ, efectele excluziunii sociale asupra recidivei fiind puternice.

Analiza calitativă, bazată pe interpretarea rezultatelor obținute din prelucrarea răspunsurilor obținute au condus la concluziile de mai jos.

Analiza temei *excluziunii ocupaționale*, oferă date complementare față de incursiunea cantitativă. Astfel: excluziunea ocupațională este resimțită cel mai pregnant din partea angajatorilor cu ocazia contactelor menite să conducă la ocuparea unui loc de muncă și mai rar din partea colegilor de muncă. O parte dintre cei care au ocupat un loc de muncă au ținut ascuns trecutul de deținut în timp ce alții au recunoscut acest fapt. Au exista situații când acțiunile de stigmatizare au fost acceptate de subiecți din dorința de a păstra locul de muncă.

În privința *excluziunii de la locuință*, această problemă s-a regăsit la aproximativ o treime dintre respondenți. După punerea în libertate, cei mai mulți foști deținuți și-au îndreptat

pașii spre locuințele părinților lor, fiind rare cazurile în care foștii condamnați au avut locuințe proprietate personală.

Excluziunea din partea *familiei* este foarte rară. Majoritatea recidiviștilor au afirmat că relațiile cu membrii lor de familie au fost bune sau foarte bune, chiar dacă uneori detenția lor a cauzat părinților, sentimente de rușine.

Analiza *excluziunii interpersonale* a urmărit surprinderea atitudinilor potențial excluzive din partea grupului de vecini și a grupului de prieteni. Nu au fost constatate diferențe în privința atitudinilor celor două grupuri, ambele având mai degrabă un rol prosocial, de încurajare și motivare în găsirea unor trasee existențiale care să nu se intersecteze cu activități infracționale.

Referitor la *excluziunea manifestată de reprezentanții instituțiilor publice*, se poate sesiza că mai bine de jumătate dintre recidiviștii investigați apreciază că au fost tratați de către aceștia într-o manieră marginalizantă. Este posibil ca o parte dintre cei care nu au afirmat acest lucru să nu fi apelat la asemenea instituții, întrucât au revenit la vechile obiceiuri antisociale.

Rezultatele cercetării de tip cantitativ coincid cu cele ale cercetării de tip calitativ, cu precizarea că acestea din urmă „sondează” mai în profunzime problematica studiată. Astfel, sunt confirmate validitatea instrumentelor de cercetare și rezultatele obținute, în sensul că fenomenele excluzive își pun „amprenta” într-un mod negativ în procesul de reinserție socială a persoanelor care părăsesc incintele penitenciarelor.

O raportare a rezultatelor obținute în acest studiu la directivele de acțiune propuse de diferite foruri internaționale, conduce la următoarele concluzii: statul român ține cont în cadrul lui legislativ de recomandările și legislația internațională în materie de asistență penală și post-penală; punerea în practică a directivelor internaționale este adeseori dificilă sau imposibilă datorită unor factori obiectivi (șomaj, constrângeri financiare, mental colectiv reticent la problematica acceptării și reinserției foștilor deținuți, deficit de personal cu responsabilități în reintegrarea socială etc.); se impun eforturi concertate din partea factorilor guvernamentali responsabili și a comunității în general pentru diminuarea recidivei, un fenomen cu consecințe negative în cadrul siguranței publice dar și în ceea ce privește costurile aferente justiției și detenției.

Unul din obiectivele cercetării a fost *identificarea unor modele teoretice explicative* ale recidivei. Rezultatele obținute confirmă enunțurile teoriei etichetării și ale stigmatizării, conform cărora pe de o parte, realitatea socială referitoare la foștii deținuți este construită în funcție reprezentările simbolice pe care oamenii le proiectează asupra acestei categorii de persoane, iar pe de altă parte, efectele stigmatizării foștilor condamnați se observă în accesul redus ori marginal la diferite resurse din câmpul social (locuri de muncă, locuințe sociale

etc.). Aceste respingeri nu fac altceva decât să-i împingă pe acești indivizi spre alte soluții de subzistență care sunt situate dincolo de limitele legale. Se confirmă enunțul lui Boudon conform căruia devianții stigmatizați, adică etichetați și excluși, vor fi constrânși să elaboreze soluții ce le vor permite să supraviețuiască de bine, de rău, respingerii.

Alt obiectiv al cercetării a constat în creionarea *profilului social al recidivistului* din Penitenciarul Oradea. Rezultatele obținute arată că profil socio-juridic al infractorului recidivist se prezintă astfel: ins în jur de 32 de ani care comite cu predilecție infracțiuni de furt ori tâlhărie, are un nivel educațional și de calificare foarte redus, este slab integrat din punct de vedere familial. În perioada de după liberare unii dintre aceștia: sunt în căutarea unui loc de muncă și/sau a unei locuințe; de regulă, se bucură de acceptanță în cadrul familiei de origine ori în cea nou constituită; de obicei sunt tratați incluziv de către grupul de vecini și prieteni.

Cercetarea și-a propus printre altele și indicarea *factorilor sociali* care pot fi puși în relație cu recidiva. Rezultatele indică cu certitudine că excluziunea de pe piața muncii și de la locuire influențează apariția recidivei. Totodată, excluziunea socială luată în ansamblul ei, determină apariția comportamentelor infracționale.

Ultimul obiectiv propus a fost construirea unui *model explicativ al recidivei* în funcție de factorii de excluziune analizați. Rezultatele cercetării indică faptul că în general, recidiva poate fi explicată prin fenomenele de etichetare și stigmatizare a foștilor deținuți în diferite contexte sociale (piața muncii, al locuințelor și la comunicării cu instituțiile publice) care conduce la apariția unor atitudini de excluziune socială care nu permit o reintegrare firească a fostului segment populațional carceral, acesta având la îndemână doar soluții antisociale de supraviețuire.

Răspunsul la *întrebarea de cercetare* care își propune să afle cum și în ce măsură contribuie excluziunea socială la apariția recidivei, se regăsește în următoarele date obținute din cercetare. Excluziunea socială în privința găsirii unui loc de muncă și în obținerea unei locuințe conduc la lipsa de resurse financiare legale care pot asigura cele necesare traiului zilnic, respectiv a unui spațiu de locuire absolut necesar pentru supraviețuire. Această stare de fapt contribuie într-o măsură semnificativă alegerea variantelor ilicite de existență, singurele care mai pot asigura satisfacerea nevoilor primare, chiar cu riscul asumat de a ajunge în stare de detenție, stare care asigură un minim confortabil de supraviețuire (hrană, cazare, asistență medicală etc.).

Elementele de noutate pe care le aduce cercetarea de mai sus sunt următoarele: este prima cercetare românească care testează influența variabilelor asociate excluziunii sociale asupra apariției recidivei; au fost testate elemente ale problematicii excluziunii sociale a foștilor deținuți din România în comparație alte state, rezultatele fiind foarte asemănătoare;

este evidențiată din punct de vedere statistic relația de influențare pe care o comportă excluziunea socială în manifestarea recidivei; au fost comparate date rezultate din interviurile deținuților recidiviști cu ale foștilor deținuți care nu au mai recidivat; au fost triangulate datele obținute în urma cercetării cantitative cu cele calitative, în sensul că ambele au oferit răspunsuri identice la obiectivele cercetării; rezultatele obținute pot fi diseminate și fructificate în strategiile de reintegrare pentru deținuți ori foști deținuți.

Propunerile de îmbunătățire a fenomenologiei studiate sunt prezentate în cele ce urmează în funcție de factorii sociali subscriși fenomenului de excluziune socială.

Primul factor social care s-a dovedit a avea influențe semnificative în apariția recidivei, a fost cel al excluziunii în *accesarea unui loc de muncă*. În vederea diminuării acestuia fenomen s-ar impune mai multe măsuri care vor putea avea efecte vizibile într-un orizont mediu de timp. Pornind de la realitatea că deținuții în general și cei recidiviști în special, au un grad scăzut de competențe profesionale determinate de nivelul scăzut de instrucție școlară și de profesionalizare, s-ar impune măsuri de contracarare a acestor fenomene prin intervenții în plan educațional și profesional.

Referitor la *problematica excluziunii de la locuire* a celor care părăsesc penitenciare, trebuie avută în vedere accesibilitatea locuințelor sociale din țara noastră. Este binecunoscută situația locuințelor sociale, numărul insuficient al acestora, listele cu solicitanți care trebuie să aștepte ani de zile pentru a intra în posesia lor. Aproximativ o treime dintre recidiviștii eliberați au nevoie de o locuință și nu au posibilitatea de a aștepta foarte mult timp primirea unei astfel de locuințe, dar nici nu au resursele financiare de a închiria o locuință. Soluțiile care se întrezăresc în optimizarea acestei probleme presupun în primul rând un cadru legal în acest domeniu al locuințelor sociale care să fie armonizat cu posibilitățile comunităților dar și cu nevoile de locuire ale celor care părăsesc închisorile. Totodată, se impune o mai bună conectivitate și comunicare bidirecțională între serviciile de asistență socială din penitenciare cu cele similare din administrațiile publice locale. În paralel, trebuie încurajate inițiativele organizațiilor neguvernamentale care reușesc să ofere chiar și temporar sprijin locativ foștilor condamnați în diferite adăposturi sociale.

Având în vedere că nu se poate vorbi de *o excluziune din partea familiei și a grupului de cunoștințe*, nu se impune formularea de propuneri în această direcție. Aceste grupuri sociale au mai degrabă un rol incluziv prin sprijinul material și emoțional pe care îl acordă.

Excluziunea din partea reprezentanților instituțiilor statului există și poate influența recidiva. Totuși, este recomandabil ca fiecare instituție care are în apanajul ei atribuții care implică sarcini cu foștii deținuți, să fie preocupată de calitatea profesională a resurselor umane din subordine astfel încât acestea să dispună de abilități de comunicare adecvate, să aibă

capacitate empatică și să rezolve situațiile apărute în sensul satisfacerii nevoilor și problemelor de ordin social pe care le ridică foștii deținuți. O rezolvare favorabilă a problemelor de după liberare înseamnă o scădere a șanselor de recidivă.

O propunere integratoare pentru întreaga problemă a exclușunii sociale percepute de foștii deținuți și care contribuie la reapariția comportamentelor infracționale se referă la existența unui cadru legal adecvat care să instituie mecanismele de colaborare între toți factorii guvernamentali și neguvernamentali cu atribuțiuni în domeniu. Pornirea și funcționarea unui astfel de mecanism interinstituțional este fezabilă într-un orizont mediu de timp. Fundamentul acestui edificiu multiinstituțional este creat de Strategia Națională de Reintegrare Socială a persoanelor private de libertate, care crează premise reale pentru reducerea recidivismului infracțional. Ulterior aprobării și intrării în vigoare a acestui act legislativ se vor deschide și alte oportunități de eficientizare a problemelor de integrare socială cu care se confruntă persoanele care părăsesc spațiile carcerale românești.

BIBLIOGRAFIE

1. Anders, N. (2003). Living Conditions, Social Exclusion and Recidivism Among Prison Inmates. *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention*. Volume 4, Number 1, July, pp. 57-83(27).
2. Andrews, D.A. & Bonta, J. (2007). *The psychology of criminal conduct* (4th ed.). Cincinnati, OH: Anderson.
3. Annual Report (2013). Romanian Administration of Penitentiaries. Disponibil la: <http://anp.gov.ro/documents/10180/2256331/bilant+2013+engleza.pdf/b72eb9ef-b9cf-41cb-8ea7-4e1971213e2f>
4. Arluke, A. (1993). Going into the closet: Information control among animal experimenters. *Journal of Contemporary Ethnography* 20: 306-30.
5. Atkinson, A.B. (1998). Social Exclusion, Poverty and Unemployment. *Exclusion, Employment and Opportunity*, CASEpaper 4, Centre for Analysis of Social Exclusion, London School of Economics.
6. Atkinson, R. (2000). Combating social exclusion in Europe: the new urban policy challenge. *Urban Studies*, Vol.37, No.5-6, 1037-1055.
7. Atkinson, R. (2006). *Povestea vieții – interviul*. Editura Polirom, Iași.
8. Bailey, K.D. (1982). *Methodes of Social Research*. Second edition, New York, The Free Press.
9. Banciu, D. (2004). *Crimă și criminalitate – tendințe, evoluții, prevenire*. Curs master Facultatea de Sociologie și Asistență Socială, Universitatea București.
10. Barbu, G. S. & Șerban, A. (2005). *Drept execuțional penal*. Ed. All Beck, București.

11. Băla, I. (2011). *Evoluția sistemului de executare a pedepselor privative de libertate în dreptul românesc*. Editura Universul Juridic, București.
12. Bârsan, V. (1998). *Închisorile noastre. Etapa '98*. Editura Pythagora, București.
13. BBC News. (2010), *Private backers fund scheme to cut prisoner reoffending*, disponibil la: <http://www.bbc.co.uk/news/uk-11254308>.
14. Becker, H.S. (1963). *Outsiders: Studies in the Sociology of Deviance*. New York: Free Press.
15. Benda, B.B. (2005). Gender Differences in Life-Course Theory of Recidivism: A Survival Analysis. *International Justice Offender Ther Comparative Criminology*, 49: 325.
16. Boudon, R. (1998). *Efecte perverse și ordine socială*. Editura Eurosong și Book, Iași.
17. Braithwaite, J. (1989). *Crime, shame and reintegration*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
18. Breakwell, G. (1986). *Coping with threatened identities*. London: Methuen.
19. Brewer, R.M. & Heitzeg, N.A. (2008). The Racialization of Crime and Punishment: Criminal Justice, Complex Color-Blind Racism, and the Political Economy of the Prison Industrial. *American Behavioral Scientist*, 51: 625.
20. Brillon, Y. (1988). 'Punitiveness, status and ideology in three Canadian provinces', in N. Walker and M. Hough (eds) *Public attitudes to sentencing*, pp. 84–110. London: Gower.
21. Broadhurst, R.J., Maller, R.A., Maller, M.G. & Duffecy, J. (1988). Aboriginal and nonaboriginal recidivism in western Australia: a failure rate analysis. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, vol. 25: pp. 83 - 108.
22. Bronfenbrenner, U. (1979). *The Ecology of Human Development: Experiments by Nature and Design*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
23. Bureau of Justice Assistance (2007). Increasing Public Safety Through Successful Offender Reentry: Evidence-Based and Emerging Practices in Corrections. *Center for Effective Public Policy*.
24. Burnett, R. & Maruna, S. (2006). The kindness of prisoners: Strengths-based resettlement in theory and in action. *Criminology și Criminal Justice*, 6(1): 83–106.
25. Bushway, S.D. (2004). Labor Market Effects of Permitting Employer Access to Criminal History Records. *Journal of Contemporary Criminal Justice*, 20:276.
26. Chelcea, S., Mărginean, I. & Cauc, I. (1998). *Cercetarea sociologică*. Editura Destin, Deva.
27. Chișea, F., Țica, G. & Miclea, R. (2012). Evaluare a procesului de incluziune socială prin încadrarea în muncă a persoanelor care au executat pedepse privative de libertate. Cercetare calitativă în Penitenciarul Oradea. *Revista de Asistență Socială*, anul XI, nr. 3/2012, pp. 99-114.
28. Cohen, A. (1955). *Delinquent Boys: The Culture of the Gang* (1955). Free Press.
29. Colton, M., Casas, F., Drakeford, M., Roberts, S., Scholte, E. & Williamst M. (1997). „*Stigma and Social Welfare: An International Comparativ Studies*”, Avebury.

30. Commins, P. (Ed.) (1993). *Combating Exclusion in Ireland*. Brussels: European Commission.
31. Consiliul Europei. (1990), *Recomandarea nr. R(89) 12 a Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei, adoptată la data de 13 octombrie 1989 și expunerea de motive*, Strasbourg.
32. Croall, H. (2006). Criminal justice in post-devolutionary Scotland. *Critical Social Policy*, 26: 587.
33. Crotty, M. (2005). *The Foundations of Social Research. Meaning and Perspective in the Research Process*. Sage Publications.
34. Cullen, F.T. & Agnew, R. (2002). *Criminological Theory: Past to Present (Essential Readings)*. Los Angeles, CA: Roxbury.
35. Cunha, M.P. (2008). Closed circuits: Kinship, neighborhood and incarceration in urban Portugal, *Ethnography*, 9:325.
36. Dae-Young Kim, D.Y., Spohn, C. & Foxall, M. (2007). An Evaluation of the DRC in the Context of Douglas County, Nebraska A Developmental Perspective. *The Prison Journal*, Vol. 87, No. 4, 434-456.
37. Daly, K. (2002). Restorative Justice: The Real Story. *Punishment and Society* 4(1): 55–79.
38. Dâmboeanu, C. (2008). Cercetarea fenomenului de recidivă din perspectiva „carierii infracționale”. *Revista Română de Sociologie*, serie nouă, anul XIX, nr. 5–6, p. 395–404, București.
39. Dâmboeanu, C. (2011). Fenomenul recidivei în România. *Calitatea vieții*, XXII, nr. 3, p. 295–312.
40. Deng, X., Zhang, L. & Cordilia, A. (1998). Social Control and Recidivism in China. *Journal of Contemporary Criminal Justice* 14: 281.
41. Dhami, M.K., Ayton, P. & Loewenstein, G. (2007). Adaptation To Imprisonment: Indigenous or Imported? *Criminal Justice and Behavior* 34; 1085.
42. Dobrică, P. (2010). Construcția statului neoliberal. Workfare, Prisonfare și insecuritate socială. Traducere din limba franceză. *Sociologie Românească*, volumul VIII, Nr. 3, 2010, pp. 5-23.
43. Dobrică, P. & Lazăr, C. (2004). *Control social și sancțiuni penale – curs master*, Facultatea de Sociologie și Asistență Socială, Universitatea București.
44. Douglas, D.J. (1970). *Understanding everyday life*. Chicago: Aldine.
45. Duffy, K. (1995). *Social Exclusion and Human Dignity in Europe*. Council of Europe.
46. Durnescu, I. (2009). *Asistența socială în penitenciar*. Editura Polirom, Iași.
47. Esping-Andersen, G. (1990). *The Three Worlds of Welfare Capitalism*. Oxford: Polity.
48. Estivill, J. (2003). *Concepts and strategies for combating social exclusion*. International Labour Office – STEP/Portugal, disponibil pe pag. web: <http://www.ilo.org/public/english/protection/socsec/step/download/96p1.pdf>

49. Fischer, P. J. (1992). *The criminalization of homelessness*. In M. J. Robertson (Ed.), *Homelessness: A national perspective* (pp. 57-64). New York: Plenum.
50. Florian, G. (2006). *Psihologie penitenciară*. Editura Oscar Print, București.
51. Foucault, M. (2005). *A supraveghea și a pedepsi*. Editura Paralela 45, Pitești.
52. Garland, D. (2001). *The Culture of Control: Crime and Social Order in Contemporary Society*. University of Chicago Press.
53. Gendreau, P. și Goggin, C. (1996). Les principes à la base des programmes correctionnels efficaces. *Forum - Recherche sur l'actualité correctionnelle*, 8(3), 38-40.
54. Giddens, A. (2000). *Sociologie*. Editura Bic ALL, București.
55. Giguere, R. & Dundes, L. (2002). Help Wanted: A Survey of Employer Concerns About Hiring Ex-Convicts. *Criminal Justice Policy Review* 13:396
56. Gochman, D.S. (1982). „Labels, Systems and Motives: Some Perspectives For Future Research and Programs”. *Health Education și Behavior*, vol. 9: pp. 167 - 174.
57. Goffman, E. (1956). Embarrassment and social organization. *The American Journal of Sociology* 62(3): 264-74.
58. Goffman, E. (1956). *The presentation of self in everyday life*. Doubleday, Anchor Books.
59. Goffman, E. (1969). *Stigma: Notes on the Management of Spoiled Identity*. Penguin Books, London
60. Goffman, E. (2004). *Aziluri*. Editura Polirom, Iași.
61. Goodwin, C. J. (1999). *A history of modern psychology*. New York, NY: John Wiley and Sons
62. Gorski, H. (coord.) & Corman, G.S. (coord.). (2011). *Studiu privind nivelul de adaptare pe piața muncii a grupurilor vulnerabile în Regiunea Centru*. Editura Universității „Lucian Blaga”. Sibiu.
63. Gowan, T. (2002). The nexus - Homelessness and incarceration in two American cities. *Ethnography* 4:500-534.
64. Halsey, M. (2007). On confinement: Resident and inmate perspectives of secure care and imprisonment. *Probation Journal* 54(4): 338-367
65. Harman, J.J., Smith, V.E. & Egan, L.C. (2007). The Impact of Incarceration on Intimate Relationships. *Criminal Justice and Behavior* 34: 794
66. Harris, P.M. & Keller, K.S. (2005). Ex-Offenders Need Not Apply The Criminal Background Check in Hiring Decisions. *Journal of Contemporary Criminal Justice*, Vol. 21, No. 1, 6-30.
67. Hawthorne, N. (1850). *The Scarlet letter*. <http://www.gutenberg.org/cache/epub/33/pg33.html>
68. Henderson, L. & Zimbardo, P. G. (2001). *Shyness, social anxiety and social phobia*. In S. Hofmann and P. di Bartolo (Eds.), *From Social Anxiety to Social Phobia: Multiple Perspectives* (pp. 46-64). New York: Allyn & Bacon.
69. Hepworth, D. H., Rooney, R.H., Rooney, G.D., Strom-Gottfried, K. & Larsen, J.A. (2010). *Direct social work practice, Theory and skills*, Eighth Edition, Brooks/Cole, Belmont, USA.

70. Hirschi, T. (1969). *Causes of delinquency*. University of California Press, Berkeley, California. http://www.sagepub.com/upm-data/36812_5.pdf
71. Irish Penal Reform Trust. (2012). *The vicious circle of social exclusion and crime: Ireland's disproportionate punishment of the poor*. January 2012.
72. Irwin, J. (1985). *The jail: Managing the underclass in American society*. Berkeley: University of California Press.
73. Israel, M. & Chui, W.H. (2006). If 'Something Works' is the Answer, What is the Question?: Supporting Pluralist Evaluation in Community Corrections in the United Kingdom. *European Journal of Criminology* 3: 181.
74. Jurcău, N. (2008). *Penitenciarul – mediu psihosocial distinct*. Editura Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca.
75. Katz, J. (2002). Start here: Social ontology and research strategy. *Theoretical Criminology* 6(3):255–278.
76. Kennedy, C. & Fitzpatrick, S. (2001). Begging, Rough Sleeping and Social Exclusion: Implications for Social Policy. *Urban Studies* 38(11):2001–2016.
77. Kethineni, S. & Falcone, D.N. (2007). Employment and ex-offenders in the United States: Effects of legal and extra legal factors. *Probation Journal* 54: 36.
78. King, G., Keohane, R., & Verba, S. (2000). *Fundamentele cercetării sociale*. Editura Polirom, Iași.
79. Krivo, L.J. & Peterson, R.D. (2009). Segregation, racial structure and neighborhood violent crime. *American Journal of Sociology* 114:6:1765-1802.
80. Kubiak, S.P. (2004). The effects of PTSD on treatment adherence, drug relapse, and criminal recidivism in a sample of incarcerated men and women. *Research on Social Work Practice*, vol. 14: pp. 424 - 433.
81. Kubrin, C.E., Squires, G.D. & Stewart, E.A. (2007). Neighborhoods, Race, and Recidivism: The Community-Reoffending Nexus and its Implications for African Americans. *SAGE Race Relations Abstracts* 32: 7
82. Langan, N. P., Camp, S.D. & Saylor, W. G. (2004). *Is prison misconduct analogous to crime?* Washington, DC: Federal Bureau of Prisons.
83. Lawrence, R. (2005). Book Review: Imprisoning America: The Social Effects of Mass Incarceration. *Criminal Justice Review* 30:236
84. LeBel, T.P., Burnett, R., Maruna, S. & Bushway, S. (2008). The 'Chicken and Egg' of Subjective and Social Factors in Desistance from Crime. *European Journal of Criminology* 5: 131
85. Lemert, E. M. (1951). *Social pathology: A systematic approach to the theory of sociopathic behavior*. New York: McGraw-Hill.
86. Lenoir, R. (1974). *Les exclus - Un Français sur dix*. Ed. du Seuil. Collection Points Actuels.

87. Lewis, S., Maguire, M., Vanstone, P.R.M. & Vernard, J. (2007). What works in resettlement? Findings from seven Pathfinders for short-term prisoners in England and Wales. *Criminology and Criminal Justice*, Vol. 7, No. 1, 33-53.
88. Link, B. G., Cullen, F. T., Struening, E., Shrout, P. E. & Dohrenwend, B. P. (1989). A modified labeling theory approach to mental disorders: An empirical assessment. *American Sociological Review*, 54,400–423.
89. Lovell, D., Johnson, L.C. & Cain, K.C. (2007). Recidivism of Supermax Prisoners in Washington State. *Crime Delinquency* 53: 633
90. Lynch, M. (2011). Theorizing Punishment: Reflections on Wacquant’s Punishing the Poor. *Critical sociology*, 37(2), 237-244.
91. Mallik-Kane, K. & Visher, C.A. (2008). *Health and Prisoner Reentry: How Physical, Mental, and Substance Abuse Conditions Shape the Process of Reintegration*. The Urban Institute, Washington.
92. Maltz, M.D. (2001). *Recidivism*. Academic Press, Inc., Orlando, Florida.
93. Marchetti, A. (2002). Carceral impoverishment: Class inequality in the French penitentiary. *Ethnography* 4:416-434.
94. Maruna, S. (2001). *Making good: How ex-convicts reform and rebuild their lives*. Washington DC: American Psychological Association Books.
95. Matza, D. (1964). *Delinquency and drift*. Wiley. New York.
96. Mauer, M. (2005). Thinking about Prison and its Impact in the Twenty-First Century. *Ohio State Journal of Criminal Law* 2: 607–18.
97. May, H. (2000). Murderers Relatives: Managing Stigma. Negotiating Identity. *Journal of Contemporary Ethnography* 29:198
98. McArthur, V. (1976). Coming Out Cold: Community Re-entry from a State Reformatory. *Sociology*. January 1976 10: 185-186.
99. McGloin, J.M., Sullivan, C.J., Piquero, A.R. & Pratt, T.C. (2007). Local Life Circumstances and Offending Specialization/Versatility: Comparing Opportunity and Propensity Models. *Journal of Research in Crime and Delinquency* 44: 321
100. Mears, D.P., Wang, X., Hay, C. & Bales, W.D. (2008). Social ecology and recidivism: implications for prisoners reentry. *Criminology* 46:2:301-340.
101. Mitrofan, N., Zdrenghea, V. & Butoi, T. (2000). *Psihologie judiciară*, Editura Șansa, București.
102. Mucchielli, A. (2005). *Arta de a comunica – metode, forme și psihologia situațiilor de comunicare*. Editura Polirom, Iași.
103. Mureșan-Chira, G. & Decsei-Radu, A.R. (2007). *Încarcerarea între universal și individual: abuzatorii sexuali*. Editura Limes, Cluj-Napoca.
104. Mărginean, I. (2000). *Proiectarea cercetării sociologice*. Editura Polirom, Iași.
105. Mărginean, I. (2005). *Metodologia cercetării sociale*. Curs master. Universitatea București.

106. McGarrell, E., Zimmerman, C., Hipple, N., Corsaro, N. & Perez, H. (2004). *The Roles of Police in the Offender Reentry Process*. Prisoner Reentry and Community Policing: Strategies for Enhancing Public Safety. Urban Institute Justice Policy Center. Washinton DC., May 12-13.
107. McNeill, F. (2006). A desistance paradigm for offender management. *Criminology și Criminal Justice*, 6(1):39–62.
108. Mears, D.P. & Travis, J. (2004). Youth Development and Reentry. *Youth Violence and Juvenile Justice* 2: 3.
109. Mellow, J., Mukamal, D.A., LoBuglio, S.F., Solomon, A.L. & Osborne, J.W.L. (2008). *The Jail Administrator's Toolkit for Reentry*. Urban Institute Justice Policy Center. Washinton DC., May 2008.
110. Merton, R.K. (1938). Social structure and anomie, *America Sociological Review*, 3, 672-682. <http://www.d.umn.edu/cla/faculty/jhamlin/4111/Readings/MertonAnomie.pdf>
111. Metraux, S. & Culhane, D.P. (2006). Recent Incarceration History Among a Sheltered Homeless Population. *Crime și Delinquency* 52:504.
112. Millie, A. & Erol, R. (2006). Rehabilitation and resettlement. A study of prolific offender case management in Birmingham. United Kingdom. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*. Vol.50(6): 691-710.
113. Moffitt, T. E. (1993). Adolescence-limited and life-course-persistent antisocial behavior: A developmental taxonomy. *Psychological Review* 100:674–701.
114. Moore, D. & Moffat, K.H. (2005). 'The liberal veil: Revisiting Canadian penality', in J. Pratt, D. Brown, M. Brown, S. Hallsworth and W. Morrison (eds) *The new punitiveness: Trends, theories, perspectives*, pp. 85–100. Portland, OR: Willan Publishing.
115. Morris, P. (1965). *Prisoners and Their Families*. Woking, England: Unwin Brothers.
116. Moyer, M. (2001). Theoretical criminology. *Criminal Justice Review*. 31, 63-68.
117. Murphy, R. (1985). Exploitation or exclusion. *Sociology* 19 ; 225.
118. Murray, J. (2007). The cycle of punishment: social exclusion of prisoners and their children. *Criminology și Criminal Justice* 7(1):55–81
119. NACRO. (2000). Homelessness and Crime. *Probation Journal* 47:60.
120. Niven, S. & Stewart, D. (2005). *Resettlement outcomes on release from prison in 2003* (Home Office Research Findings 248). London: Home Office.
121. O'Donnell, I., Baumer, E.P. & Hughes, N. (2008). Recidivism in Republic of Ireland. *Criminology și Criminal Justice* 8(2): 123-146
122. Ogien, A. (2002). *Sociologia devianței*. Editura Polirom. Iași.
123. Padfield, N. & Maruna, S. (2006). The revolving door at the prison gate: Exploring the dramatic increase in recalls to prison. *Criminology și Criminal Justice* 6(3): 329–352
124. Paloș R., Sava S., & Ungureanu, D. (2007). *Educația adulților*. Ed. Polirom, Iași.

125. Paugam, S. (1996). *Elements of a comparative research perspective on poverty in European societies*. Paper presented at the European Science Foundation Conference on 'Social Exclusion and Social Integration in Europe', Blarney, March.
126. Petersilia, J. (2003). *When prisoners come home: Parole and prisoner reentry*. New York: Oxford University Press.
127. Pinker, R. (1973). *Social Theory and Social Policy*. Heinemann Educational Books, London.
128. Poledna, S. (2002). *Modalități de intervenție psihosocială în activitatea de probațiune*. Ed. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca.
129. Pettus, C.A. & Severson, M. (2006). Paving the way for effective reentry practice: the critical role and function of the boundary spanner. *The Prison Journal*, Vol. 86, No. 2, 206-229.
130. *Raport de activitate al Administrației Naționale a Penitenciarelor pe anul 2012*. <http://www.anp.gov.ro/documents/10180/18750/Bilant+ANP+2012/6818a833-3b2e-4af4-8e08-e98f5f354520>.
131. Reckless, W.C. (1973). *The crime problem*. Prentice Hall. Englewood Cliffs. N.J.
132. Roberts, J.V. (1992). Public opinion, crime and criminal justice. *Crime and Justice* 16: 99-180.
133. Rotariu, T. & Iluț, P. (1997). *Ancheta sociologică și sondajul de opinie*. Editura Polirom, Iași.
134. Sampson, R. J. & Laub, J.H. (2003). Life-course desisters? Trajectories of crime among delinquent boys followed to age 70. *Criminology*, 41(3), 555-592.
135. Sampson, R. J., Morenoff, J.D. & Gannon-Rowley, T. (2002). Assessing 'neighborhood effects': Social processes and new directions in research. *Annual Review of Sociology* 28:443-78.
136. Saraceno, C. (2001). 'Social Exclusion: Cultural Roots and Diversities of a Popular Concept'. Institute for Child and Family Policy, Columbia University, 3-4 May 2001. www.childpolicy.org
137. Scheff, T.J. (1988). Shame and conformity: the deference – emotion system. *American Sociological Review* 53:395-406.
138. Schwalbe, S. C., Fraser, M.W. & Day, S.H. (2007). „Predictive Validity of the Joint Risk Matrix With Juvenile Offenders”. *Criminal Justice and Behavior*, Vol. 34, No. 3, 348-361.
139. Scott, S. (2004). The Shell, the Stranger and the Competent Other: Towards a Sociology of Shyness. *Sociology* 38:121
140. Silver, H. & Miller, S.M. (2003). A Social Exclusion: The European Approach to Social Disadvantage. *Indicators*, vol. 2, no. 2, pp.1-17.
141. Silver, H. (1994). *Social exclusion and social solidarity: three paradigms*. *International Labour Review*, 133, pp. 531-577.

142. Silver, H. (2007). Social exclusion: comparative analysis of Europe and Middle East youth. *Middle East Youth Initiative Working Paper*, No. 1, 5-46
143. Silverman, D. (2004). *Interpretarea datelor calitative. Metode de analiză a comunicării, textului și interacțiunii*. Editura Polirom, Iași.
144. Social Exclusion Unit. (2001). Preventing Social Exclusion. London. <http://www.voluntaryarts.org/uploaded/map990.pdf>
145. Social Exclusion Unit. (2002). Reducing re-offending by ex-prisoners. London, http://www.thelearningjourney.co.uk/reducing_report.pdf/file_view.
146. Song, L. & Lieb, R. (1993). *Recidivism: The Effect of Incarceration and Length of Time Served*. Washington State Institute for Public Policy, Washington.
147. Spector, M. & Kitsuse, J.I. (1977). *Constructing social problems*. Menlo Park. CA: Cumings
148. Spicker, P. (1988). *Principles of Social Welfare – An Introduction to Thinking About the Welfare State*. Routledge, London.
149. Taxman, F. (2004). *Brick Walls Facing Reentering Offenders*. Prisoner Reentry and Community Policing: Strategies for Enhancing Public Safety. Urban Institute Justice Policy Center. Washinton DC., May 12-13.
150. Terry, C.M. (2002). Review: Making good: how ex-convicts reform and rebuild their lives. *Theoretical criminology*. Sage publications: vol.6(2): 227-234.
151. Titmuss, R. (1976). *Commitement to Welfare*. George Allen și Unwin LTD., London.
152. Todman, L. (2004). Reflections on Social Exclusion. http://www.uic.edu/cuppa/cityfutures/papers/webpapers/cityfuturespapers/session2_3/2_3reflections.pdf
153. Travis, J., Solomon, A.L. & Waul, M. (2001). *From prison to home*, Urban Institute Justice Policy Center. Washinton DC.
154. Travis, J. & Petersilia, J. (2001). Reentry Reconsidered: A New Look at an Old Question. *Crime Delinquency* 47: 291.
155. Twardzicki, M. (2008). Challenging stigma around mental illness and promoting social inclusion using the performing arts. *The Journal of the Royal Society for the Promotion of Health*, vol. 128: pp. 68 - 72.
156. Uggen, C., Manza, J. & Behrens, A. (2004). *Less Than the Average Citizen: Stigma, Role Transition and the Civic Reintegration of Convicted Felons*, in S. Maruna and R. Immarigeon (eds) *After Crime and Punishment: Pathways to Offender Reintegration*, pp. 261–93. Cullompton: Willan.
157. UNODC (United Nations Office on Drugs and Crime Vienna). (2012). *Introductory handbook on the prevention of recidivism and the social reintegration of offenders*. United Nations. New York.
158. Voicu, M. (2011). Dicționar de sărăcie – stigmă. Disponibil pe: <http://www.iccv.ro/node/138>

159. Wacquant, L. (2001). Deadly symbiosis: When ghetto and prison meet and mesh. *Punishment și Society*, 3(1): 95-133.
160. Warren, R.K. (2007). *Evidence-based practice to reduce recidivism: Implications for state judiciaries*. Crime and Justice Institute and the National Institute of Corrections. Washington, DC: U.S. Department of Justice.
161. Wartna, B. (2009). *Monitoring recidivism. Making international comparisons*. Pompidou Group. Council of Europe. Strasbourg. France.
162. Waterman, H., Griffiths, J., Gellard, L., O'Keefe, C., Olang, G., Ayuyo, J., Obwanda, E., Ogwethe, V. & Ondiege, J., (2007). Power Brokering, Empowering, and Educating: The Role of Home-Based Care Professionals in the Reduction of HIV-Related Stigma in Kenya. *Qualitative Health Research*, vol. 17: pp. 1028 - 1039.
163. Webster's Online Dictionary. Disponibil la adresa: <http://www.websters-online-dictionary.org/definitions/recidivism>
164. Wilkins, L. (1964). *Social deviance*. Englewood Cliffs, Prentice Hall, London.
165. Windzio, M. (2006). Is there a deterrent effect of pains of imprisonment?: The impact of 'social costs' of first incarceration on the hazard rate of recidivism. *Punishment Society* 8: 341
166. Winnick, T.A. & Bodkin, M. (2009). Stigma, Secrecy and Race: An Empirical Examination of Black and White Incarcerated Men. *Am J Crim Just* 34:131–150
167. Xiang, G. (1999). Delinquency and its prevention in China. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology* 43:61
168. Wolff, N. & Draine, J. (2004). Dynamics of Social Capital of Prisoners and Community Reentry: Ties That Bind? *Journal of Correctional Health Care* 10:457
169. Yin, R. (2005). *Studiul de caz*. Editura Polirom, Iași.
170. Young, D., Taxman, F.S. & Byrne, J.(2002). *Engaging the Community in Offender Reentry*. Final Report. College Park, MD: University of Maryland, Bureau of Governmental Research.
171. Young, J. (1998). From inclusive to exclusive society: nightmares in the European dream, In: Ruggiero, V., South, N. și Taylor, I. (eds) *The New European Criminology: Crime and social order in Europe*, London: Routledge
172. Zamfir, C. & Vlăsceanu, L. (1998). *Dicționar de sociologie*. Editura Babel, București.

Bibliografie legislativă:

173. *Ansamblul de principii pentru protejarea tuturor persoanelor supuse unei forme oarecare de detenție sau încarcerare*, Adunarea Generală a O.N.U. (1988). <http://www.un.org/documents/ga/res/43/a43r173.htm>
174. *Ansamblul regulilor Minime de Tratament al Deținuților*, Organizația Națiunilor Unite (1955). http://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/UN_Standard_Minimum_Rules_for_the_Treatment_of_Prisoners.pdf

175. *Legea asistenței sociale nr. 292 din 20 decembrie 2011*. Monitorul Oficial nr.905 din 20 decembrie 2011.
<http://www.mmuncii.ro/pub/imagemanager/images/file/Legislatie/LEGI/L292-2011.pdf>
176. *Legea nr. 275 din 4 iulie 2006 privind executarea pedepselor și a măsurilor dispuse de organele judiciare în cursul procesului penal*. Monitorul Oficial nr.627 din 20 iulie 2006.
<http://www.anp.gov.ro/documents/10180/1828900/Legea+nr.+275-2006+privind+executarea+pedepselor+si+a+masurilor+dispuse+de+organele+judiciare+in+cursul+procesului+penal.pdf/6bab3624-f8f4-48a3-b900-42c702b9ea71>
177. *Ordinul Ministrului Justiției nr. 2199/C din 28 octombrie 2011 pentru aprobarea Regulamentului privind condițiile de organizare și desfășurare a activităților educative, culturale, terapeutice, de consiliere psihologică și asistență socială din penitenciare*. Monitorul Oficial nr. 805 din 15 noiembrie.
<http://www.anp.gov.ro/documents/10180/1828900/OMJ+2199+din+2011.pdf/f7a8a64c-ca9e-42eb-a506-805f342b5e6a>
178. *Ordinul Ministrului Justiției nr. 2714/C din 20 octombrie 2008 privind durata și periodicitatea vizitelor, greutatea și numărul pachetelor, precum și categoriile de bunuri ce pot fi primite, cumpărate, păstrate și folosite de persoanele aflate în executarea pedepselor privative de libertate*. Monitorul Oficial nr.727 din 28 octombrie 2008.
<http://www.anp.gov.ro/documents/10180/1828900/OMJ+2714+din+2008.pdf/f4c1ea08-6632-4916-9041-109075ca668c>
179. *Recomandarea nr.(87) 3 privind Regulile Penitenciare Europene*, Consiliului Europei (1987).
<https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=1977676&SecMode=1&DocId=692778&Usage=2>
180. *Recomandarea nr. R(89) 12 asupra educației în închisori*, Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei (1989).
http://www.exocop.eu/sixcms/media.php/13/CoE_1989_Education_In_Prison.pdf
181. *Recomandarea Consiliului Europei nr. (2006) 2 asupra regulilor Europene privind Penitenciarele*, Comitetul de Miniștri (2006).
<http://www.anp.gov.ro/documents/10180/58402/Recomandare+Rec+2006+%282%29.pdf/2afeed3-aba3-4e61-8385-32529e761d15>
182. *Strategia națională de reintegrare socială a persoanelor private de libertate*,
<http://www.just.ro/MinisterulJustiției/Actenormative/Proiectedeactenormativeaflateindezbateretabid/93/Default.aspx>